

OHK - Geografija

Per III

B 21

GEOGR. OBZORNIK

/1999 2

91

49600003794,3

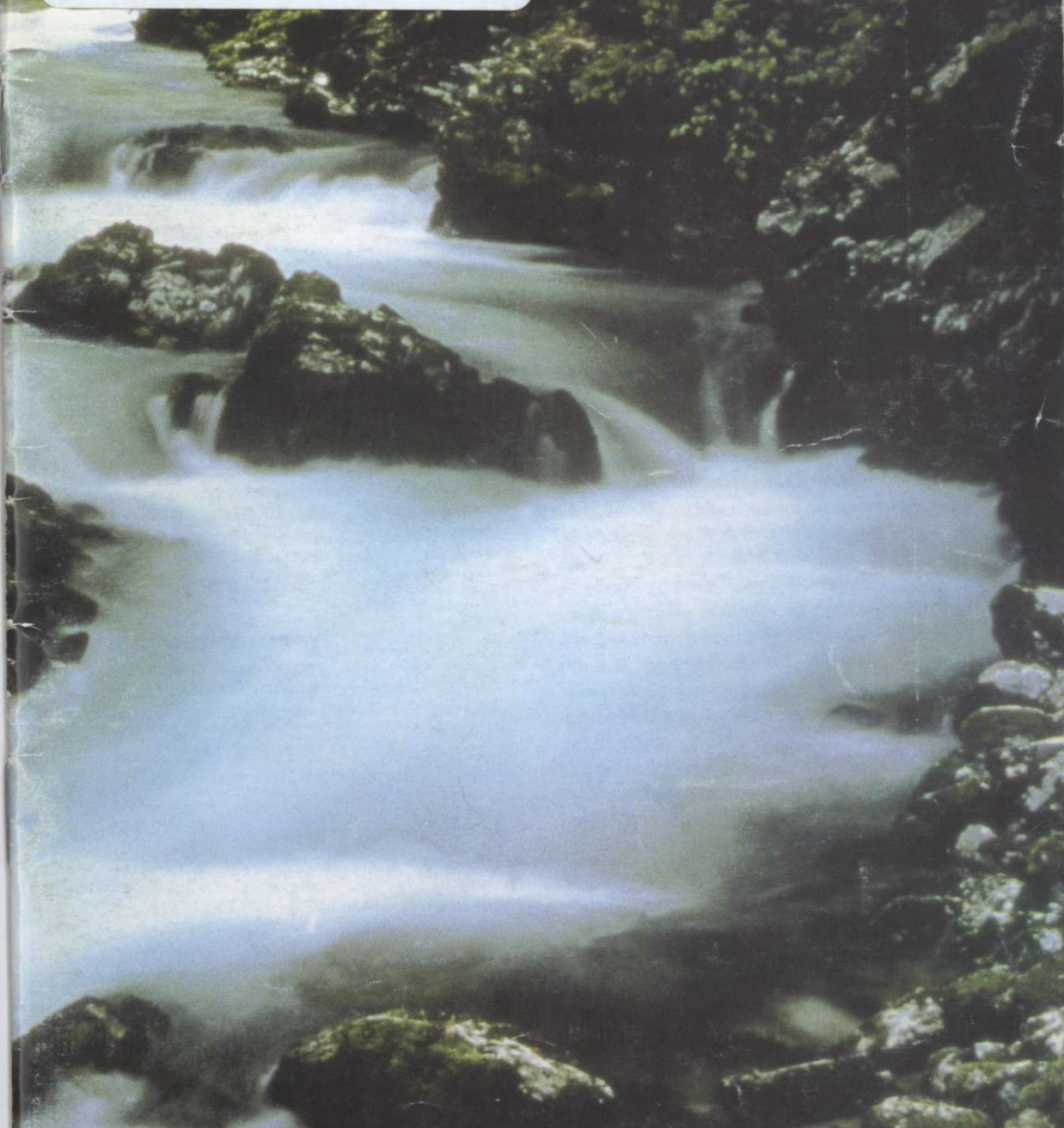
COBISS 8

UNIVERZA V LJUBLJANI - FF

GEOGRAFSKI OBZORNIK

LETO 1999 LETNIK 46

3

GEOGRAFSKI OBZORNIK**Strokovna revija za popularizacijo geografije**

Založnik Zveza geografskih društev Slovenije

Naslov Aškerčeva 2
1000 Ljubljana
Slovenija

Glavni, odgovorni in tehnični urednik Dejan Cigale

Uredniški odbor Valentina Brečko, Karmen Cunder, Drago Kladnik,
Miha Pavšek, Tatjana Resnik Planinc, Maja Topole, Ana Vovk Korže

Prelom SYNCOMP

Tiskar Collegium Graphicum

Izhajanje Četrletno

Finančna podpora Ministrstvo za šolstvo in šport

Cena 450,00 SIT

Žiro račun APP
50100-678-44109

GEOGRAPHIC HORIZON**Professional Review for Popularization of Geography**

Association of the Geographical Societies of Slovenia Publisher

Aškerčeva 2
1000 Ljubljana
Slovenija Address

Chief, Responsible and Technical Editor

Editorial Board

Typesetting

Printer

Frequency

Financial Support

Price

Bank Account

Nova Ljubljanska banka
50100-620-133 7383-20885/0

STROKOVNI ČLANKI

3

PROFESSIONAL ARTICLES

- Tea Lukan Klavžer
Dolina Radovna, nekatere njene naravne vrednote in objekti kulturne dediščine 3 Radovna valley – Some of its natural values and objects of cultural heritage
- Miroslav Havrlant
Antropogeni relief kot devastacijski fenomen ostravskega industrijskega okolja 9 Anthropological relief as a devastating phenomenon of Ostrava industrial environment
- Klaus Frantz
Prešteti nepreštevno? Indijanci v statističnih dokumentih Združenih držav Amerike 14 Counting the uncountable? Statistical registration of American Indians in the USA
- Igor Fabjan
Dominikanska republika – Kolumbov najljubši otok 20 Dominican Republic – Columbus' favourite island

DOGODKI, OCENE, DRUŠTVA

25

EVENTS, REVIEWS, SOCIETIES

Vsak avtor je v celoti odgovoren za prispevek.

Each author is fully responsible for the task.

NASLOVNICA

Radovna v Vintgarju. Reka je spremenila svoj tok v pleistocenu, ko ji je Bohinjski ledenik zaprl pot proti vzhodu (foto: Jože Mihelič).

FRONT PAGE

River Radovna in Vintgar. The river changed its course during Pleistocene when the Bohinj glacier blocked its way towards the east (photo: Jože Mihelič).

DOLINA RADOVNA, NEKATERE NJENE NARAVNE VREDNOTE IN OBJEKTI KULTURNE DEDIŠČINE

Tea Lukan Klavžer

UDK: 719:728.6(497.4)

719:502(497.4)

COBISS: 1.04

IZVLEČEK

Dolina Radovna, nekatere njene naravne vrednote in objekti kulturne dediščine

Povod za nastanek članka je bilo nedavno odprtje obnovljene Pocarjeve domačije, bisera ljudske arhitekture v Zgornji Radovni. Javni zavod Triglavski narodni park jo je pred leti odkupil, kranjski Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine pa je kulturni spomenik z veliko prizadevanja spomeniško uredil in muzejsko opremil, tako da obiskovalcem dokumentira stavbno dediščino preteklih stoletij in bivanje v njej.

ABSTRACT

Radovna valley – Some of its natural values and objects of cultural heritage

The reason for this article was a recent opening of a renovated Pocar's home which is a pearl of a folk architecture in Zgornja Radovna. Public institution Triglav National Park bought it a few years ago. With a great effort Institute of natural and cultural heritage conservation from Kranj renovated and equipped this cultural monument which represents a document of a building heritage of past centuries.

AVTORICA

Tea Lukan Klavžer

Naziv: univerzitetni diplomirani geograf in etnolog

Naslov: Triglavski narodni park, Kidričeva cesta 2, 4260 Bled

Telefon: +386 (0)64 741 188

E-pošta: tea.lukan-klavzer@tnp.gov.si

DOLINA RADOVNE

V apnenčaste vzhodne Julijske Alpe so v smeri od jugozahoda proti severovzhodu globoko vrezane tri, v zgornjem delu bolj ali manj vzporedno potekajoče koritaste ledeniške doline: Vrata, Kot in Krma. Vrata se pri Mojstrani iztekajo v Zgornjesavsko dolino. Na izteku Kota in Krme pa se začne dolina Radovne, katere reka je v geološki preteklosti vase pretočila Kotarico in Krmarico. Prvotno sta se namreč podobno kot Triglavska Bistrica iz Vrat izlivali v Savo Dolinko.

Dolina Radovne ima do Krnice smer od severozahoda proti jugovzhodu in je vrezana med visokima kraškima planotama Pokljuko in Mežaklo. V ledenih dobah je tod polzel Radovnenški ledenik, ki se je širil do Blejskega kota. Dolinsko dno je ozko in prekrito z apnenčastim morenskimi gradivom, gruščem in prodom. Strme bregove poraščajo mešani gozdovi, v katerih se vse bolj uveljavlja smreka. Na jugozahodnih pobočjih Mežakle najdemo tudi toploljubno združbo črnega gabra in malega jesena.

Reka Radovna izvira na več mestih pod Jutrovo skalo v Zgornji Radovni. Spomladi, ko se v visokogorju topi sneg, in med jesenskim deževjem izvira že pod Gogalovo domačijo na nadmorski višini okrog 700 m, sicer pa vzhodneje. Napajajo jo večinoma pod površjem tekoče vode, izvirajoče iz Triglavskega pogorja. Zbirata jih Kotarica in Krmarica. Podzemno v dolino Radovne pretakajo tudi vode z Mežakle in vzhodne Pokljuke, ki prihajajo na dan v obliki kraških izvirov (na primer Zmrzlek in Lipnik v Spodnji Radovni). V Krnici reka v ostrem kolenu zavije proti severovzhodu, teče skozi Grabče in Podhom, nato pa jo vklene Vintgar. Jugozahodno od Most se na nadmorski višini 460 m izliva v Savo Dolinko.

Podnebje je alpsko, z mrzlimi zimami in kratkimi, svežimi poletji. Zaradi lege globoko med planotama je dolina osojna in deležna le malo sončnega obsevanja. Letna količina padavin zelo niha; povprečje za obdobje 1961–1990 je 1937 mm.

Po pripovedovanju naj bi bile v Radovni prvotno le pašne planine gorjanskih kmetov. Šele kasneje naj bi se prebivalci stalno naselili.

Slika 1: Grbinasti travnik (foto: Jože Mihelič).

V zadnjih desetletjih živi v domačijah Zgornje Radovne, raztresenih po trikotno razširjenem severozahodnem delu doline, okrog 60 prebivalcev. Vas od Srednje Radovne loči ožina med Mežaklo (Jerebikovec, 1593 m) in hribom Kuhinja. Po ponovni zožitvi doline pri Debelem kamnu pridemo v Spodnjo Radovno, nekdanj imenovano Fužine. Srednja in Spodnja Radovna sestavljata razpotegnjeno naselje Radovna. Število Radovničanov močno upada; leta 1991 jih je bilo le še 17. Domačini se ukvarjajo predvsem z živinorejo in gozdarstvom, nekateri pa odhajajo na delo v bližnja središča. Od nekdanjega samooskrbnega poljedelstva se je ohranilo le gojenje krompirja. Ustavilo se je tudi več mlinov in žag.

Ker je dolina pomembno izhodišče poti v Triglavsko pogorje, so tu že v prejšnjem stoletju živeli številni gorski vodniki in nosači, ki so oskrbovali planinske postojanke. Od sredine tega stoletja pa do leta 1995 so tovor prenašali konji. Tovorjenje je v zadnjih letih nadomestil helikopterski prevoz.

NARAVNE VREDNOTE

Grbinasti travniki. Na apnenčastih ledeniških nanosih, predvsem talnih morenah dolinskega dna Radovne, so se razvila grbinasta tla. Travnike s takimi tlemi imenujemo grbinaste travnike. Grbinasti svet je površinska geomorfološka zanimivost, ki je dragocena tudi zaradi pestrega rastlinstva. Uvrščamo ga med naravne vrednote, pa tudi med kulturno dediščino, saj so ga domačini do današnjih dni ohranjali z dolgoletno ročno košnjo. Brez nje bi se zaresel z gozdom.

Da bi bila mogoča hitrejša obdelava, grbinaste travnike v zadnjih desetletjih vse pogosteje izravnavajo. Grbine za vselej izginejo, izginja pa tudi značilna kulturna krajina. V Radovni so grbinasti travniki ohranjeni le še na posameznih parcelah. V Zgornji Radovni nas na eni izmed njih na ta naravni pojav opozarja informacijska tabla Triglavskega narodnega parka.

V Julijskih Alpah najdemo valovit svet grbinastih travnikov v Radovni, Kotu, Krmi in Vra-

tih, poleg tega pa še v Bohinju, na Pokljuki in Mežakli ter v Posočju.

Gogalov lipovec v Zgornji Radovni. Mogočni Gogalov lipovec stoji poleg gospodarskega poslopja pred kmečko hišo (Zgornja Radovna 20) na nadmorski višini 733 m. Letošnja meritev debela na prsni višini je pokazala 642 cm obsega, torej ima drevo v premeru dobra 2 m. Na višini 6 m je v vejni pazduhi zrasla okrog meter visoka smreka, po vejah pa najdemo še štiri vrasle smrečice. Bogato razrasla krošnja je kroglasta in sklenjena ter brez suhih vej. Drevo je visoko približno 25 m. Lastnica Pavla Kogovšek ve povedati, da so še v prvi polovici tega stoletja obsekavali njegove veje za zimsko krmljenje ovac. Strokovnjaki so lipovcu pred dobrim desetletjem prisodili največ do 500 let starosti, a domačini trdijo, da ima 800 let. To starost najdemo zapisano celo na tematski karti.

Poključka soteska. Skoraj dva kilometra dolga Poključka soteska je do 50 m globoko vrezana v pobočja Pokljuke nad dolino

Radovne. V apnenčasto kamnino jo je pred približno 10.000 leti izdolbila Ribščica, ki je bila tedaj zaradi taljenja ledenikov močnejša. Voda je kasneje usahnila in se umaknila v podzemlje, za njo pa je ostala največja fosilna soteska v Sloveniji. Danes teče Ribščica po površju le po dolgotrajnejšem deževju.

Prepadne, celo previsne stene soteske se ponekod tako zbližajo, da nastanejo le nekaj metrov široke tesni. Vmesne razširitve se imenujejo vrtci. Prek najožjega dela soteske so že od leta 1930 speljani leseni mostovi, imenovani Galerije kraljeviča Andreja.

V Poključki soteski najdemo nekatere kraške oblike, na primer naravne mostove in votline. Ena najbolj znanih je Poključka luknja, krajši prehodni jamski rov pod severnim robom soteske. Pot skozi votlino je od nekdaj omogočala zložen prehod na zgornji rob soteske in naprej na ravnejši svet Stare Pokljuke. Morda je prav pomembnost tega prehoda povzročila, da še danes marsikdo pomotoma uporabi ime Poključke luknje kar za poimenovanje celotne soteske.

Slika 2: Deblo Gogalovega lipovca (foto: Jože Mihelič).

Slika 3: Slap Šum na reki Radovni je eden redkih slovenskih rečnih slapov (foto: Jože Mihelič).

Poključka soteska je tudi botanično in geološko zanimiva. Skoznje so speljali Slovensko geološko pot, ki se pričinja na Jezerskem, prečka Triglavski narodni park in se nadaljuje v osrednjo Slovenijo.

Gorjanska jama. Za Julijske Alpe je zaradi prevlade apnenčastega sveta značilna tudi prevotljenost podzemlja. Samo v Triglavskem narodnem parku je doslej poznanih 580 kraških jam, v Sloveniji pa več kot 7000. Vhod v leta 1937 odkrito Gorjansko jamo ali Šimnovo brezno leži v strmem pobočju Mežakle nad Krnico. Jama meri v globino največ 153 m, skupna dolžina rogov pa znaša okrog 1300 m. V preteklosti je bila urejena za turistični obisk, danes pa je dostopna le v spremstvu jamarjev.

Vintgar. Prvotno je Radovna tekla naravnost proti vzhodu. Sedanji presenetljivi rečni ovinek pri Krnici pa pojasni geološka zgodovina. V pleistocenu je namreč Bohinjski ledenik reki zaprl pot in na najnižjem prehodu se je pretočila v Savo Dolinko. V srednjetrasi

trdi apnenec je izdolbila 1600 m dolgi Vintgar in ločila hrib Hom (834 m) od Mežakle (Boršt, 931 m). Zaradi precejšnje višinske razlike je bila vodna moč velika. Strme in prepadne stene korita so visoke od 50 do 100 m, višina z bukovimi gozdovi poraščenih pobočij pa znaša 250 m.

Bučanje vklejnene Radovne odmeva po tesni, ki je polna slapičev, brzic in draselj. Soteska in hkrati Triglavski narodni park se končata z mogočnim 13-metrskim slapom Šumom, ki je eden redkih slovenskih rečnih slapov.

Slap je bil že dolgo znan, soteska Vintgar pa je bila vse do leta 1891 neraziskana. Prva sta jo raziskala takratni gorjanski župan Jakob Žumer ter blejski fotograf in kartograf Benedikt Lergetporer. Pod Žumrovim vodstvom so se lotili zahtevnih del za ureditev zavarovane turistične poti skozi Vintgar. Otvoritev je bila 26. avgusta leta 1893. Od tedaj je Vintgar priljubljena izletniška točka in naša najbolj obiskana soteska.

KULTURNA DEDIŠČINA

Pocarjeva domačija. Z razmahom gradenj v drugi polovici tega stoletja so začeli postavljati enolične, t. i. moderne stavbe in hkrati prezidavati stare objekte. Pri tem niso upoštevali za pokrajino značilnih arhitekturnih prvin. Začelo se je pozabljanje tradicionalne arhitekture, zmanjševanje pestrosti slovenske kulturne krajine in razvrednotenje ljudskega stavbarstva. Le redke domačije so ostale neokrnjene, med njimi tudi Pocarjeva domačija v Zgornji Radovni. Kompleks hiše in gospodarskih poslopij predstavlja izjemno dragocen spomenik etnološke dediščine v Triglavskem narodnem parku.

Točna starost Pocarjeve domačije ni poznana; o njej lahko sklepamo le na podlagi listin, najdenih v hiši. Ime Potzer je prvič zapisano v listini iz leta 1672. Še vedno ni jasno, kje je med letoma 1672 in 1775 (ta letnica je namreč vrezana v hišni stropni tram) stala predhodnica današnjega stanovanjskega objekta. Domačijo v gruči sestavljajo stanovanjska hiša in gospodarsko poslopje ter hlev za drobnico,

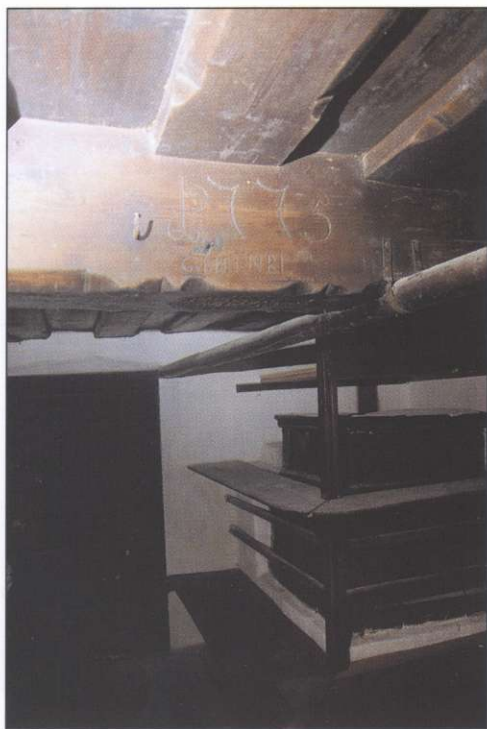
svinjak in stegnjeni kozolec. Stanovanjska stavba je pritlična, zidana in ima tradicionalni tloris. Iz osrednje veže je dostop v »hišo« s hišno kamro, v črno kuhinjo, v kamro za preužitkarje, v klet in na podstrešje. Ob zamenjavi talnih desk in odstranjevanju nasutega materiala so ugotovili, da je bila hiša postavljena na grbi-nastem travniku.

Zunanost stanovanjske stavbe je ostala skoraj nespremenjena. Vhod v hišo je polkrožen z lesenimi enokrilnimi vrati. Nad njimi je stara hišna številka 13, ki je bila kasneje spremenjena v 25. Pročelje krasita freski Križanega z Marijama in Višarske Marije. Slednja je nekakšen kažipot romarjem, saj se pojavlja na hišah, ki stojijo ob poti proti Višarjam. Hišo prekriva dvokapna streha s čopoma in leseno kritino.

Gospodarsko poslopje je nadstropna, delno zidana in delno lesena stavba. V pritličju najdemo štiri med seboj ločene prostore: goveji, ovčji in kozji hlev ter listnjak. Vhode imajo z dvoriščne strani. V nadstropju je dvoje prostorov: »pod« za mlatenje ali otepanje žita in senik.

Slika 4: Pocarjeva domačija v Zgornji Radovni (foto: Jože Mihelič).

Slika 5: Letnica 1775 na hišnem tramu
(foto: Jože Mihelič).

V začetku devetdesetih let je Javni zavod TNP domačijo, ki je ostala prazna, odkupil. Obnovitvena dela je prevzel Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine iz Kranja.

Kot kulturni spomenik je Pocarjeva domačija spomeniško urejena in muzejsko opremljena; tako obiskovalcem vsaj delno predstavi tukajšnje življenje in delo ter stavbno dediščino preteklih stoletij. V hiši so na ogled le izbrani predmeti, ki naj bi sestavljali celovito opremo posameznega prostora v določenem času, preostale pa hrani jeseniški muzej. V gospodarskem poslopiju so razstavljeni kmečko orodje in vozovi, hkrati pa je tam tudi informacijska točka Triglavskega narodnega parka. Na razstavnih panojih so prikazane naravne vrednote doline Radovne, naravni rezervat Zelenci, arhitekturna dediščina pašnih planin v Julijskih Alpah, biološko kmetovanje, oglarjenje in drugo.

Pocarjeva domačija je bila odprta 7. avgusta letos. Žal v prvih mesecih še ne bo redno

odprta, zato je o možnosti ogleda potrebno povprašati na Upravi Triglavskega narodnega parka na Bledu.

Psnakova žaga in mlin. Kmalu pod izvirov Radovne pod Gogalovo domačijo stojita Psnakova žaga in mlin. Tam ima reka le spomladi in jeseni dovolj moči za pogon vodnih koles za mlinski kamen in za žago venecijanko. V mlinu je le en »črni kamen« za mletje tistih žit (rži, ovs, ječmena in ajde), ki so uspevale v tej alpski dolini. Mlel je le za potrebe domačinov iz Zgornje Radovne. Izraba vode je bila skrbno premišljena, saj je za vodnim kolesom mlina poganjala še žago, ki je na dan lahko razrezala do 1 m³ lesa.

Kdaj sta bila zgrajena mlin in žaga, ni znano. Za potrebe Psnakove domačije sta obratovala še do sedemdesetih let. Leta 1992 ju je njen lastnik Alojz Lipovec pričel obnavljati in v letu 1998 je bila žaga urejena za ponovno, a tokrat le muzejsko obratovanje.

Obe stavbi pričujeta o zgodovinsko in tehnološko zanimivem primeru nekdanjega ljudskega znanja in človekove prilagodljivosti naravnim danostim.

Spomenik v Srednji Radovni. V Srednji Radovni so ob cesti pri mostu kot del spomenika ohranjene ruševine Smolejeve hiše in spomenik v obliki velike kamnite dlani. Nosi ime na 24 ljudi, ki so leta 1944 zgoreli skupaj s požganimi domačijami.

1. Bizjak, J., Knific, V., Lukan Klavžer, T. 1999: Pocarjeva domačija. Zbirka vodnikov *Kulturni in naravni spomeniki Slovenije*. Ljubljana.
2. Melik, A. 1954: *Slovenski Alpski svet*. Ljubljana.
3. Zupančič, T., Skumavec, J. 1998: Je Gogalov lipak mlajši? *Proteus*, 60, št. 9–10. Ljubljana.

ANTROPOGENI RELIEF KOT DEVASTACIJSKI FENOMEN OSTRAVSKEGA INDUSTRIJSKEGA OKOLJA

Miroslav Havrlant

UDK: 91:551.43(437.1/.2)

COBISS: 1.04

IZVLEČEK

Antropogeni relief kot devastacijski fenomen ostravskega industrijskega okolja

Avtor predstavlja ostravsko območje na severovzhodu Češke. Za to regijo sta značilni velika proizvodnja črnega premoga in metalurgija, s katerima so povezani tudi različni negativni vplivi na okolje. Med bolj problematične sodi pojav ugreznin. V hribovitem reliefu ostanejo suhe, na ravninskih in dolinskih območjih pa so povečini zalite s talno vodo. Zaradi spreminjanja reliefa je potrebno neprestano premeščati in obnavljati infrastrukturo, propadajo pa tudi številne stavbe. Zelo opazna so tudi velika odlagališča jalovine, ki predstavljajo dominantno obliko antropogeno preoblikovanega reliefa.

ABSTRACT

Anthropological relief as a devastating phenomenon of Ostrava industrial environment

The author presents Ostrava region in the Northeast of Czech Republic. Black coal-mining and metallurgy, causing different negative impacts on environment, are characteristic for this region. The phenomenon of the sinks is one of the most problematic. They remain dry in the hilly relief while they are watered by underground water in valleys and flat lands. Due to the relief changing a constant transferring and repairing of infrastructure is necessary. Many buildings also dilapidate. A dominant form of anthropological relief presents very noticeable tailing dumps.

AVTOR

Miroslav Havrlant

Naziv: dr., univerzitetni diplomirani geograf, univerzitetni profesor v pokojju

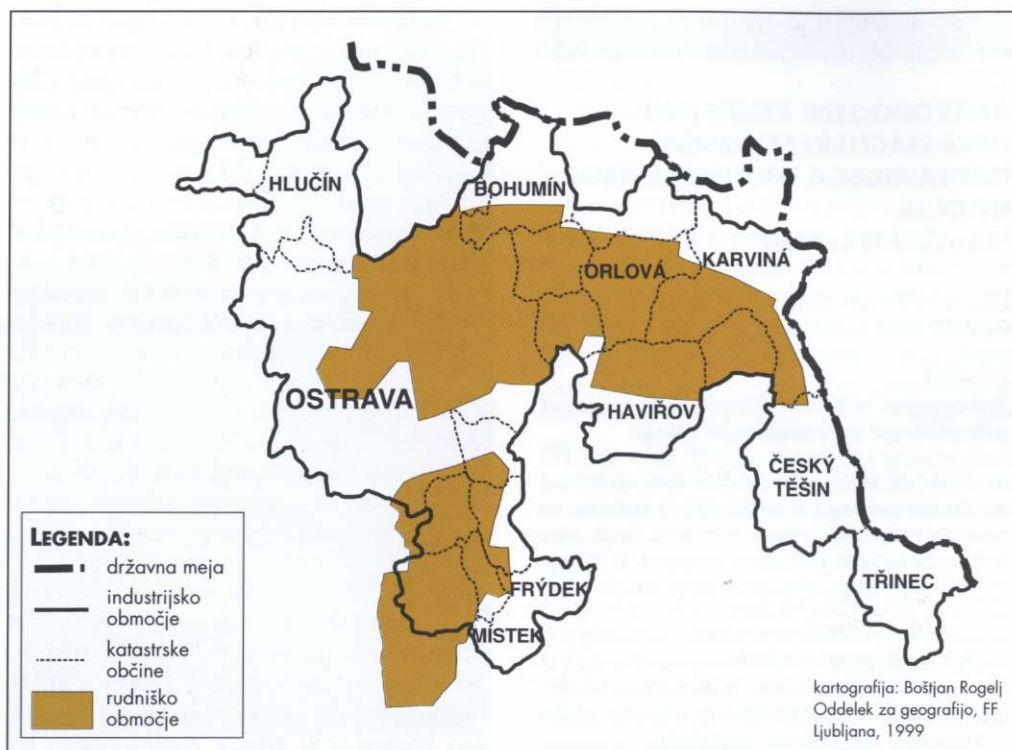
Naslov: Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Ostravské univerzity, 701 03 Ostrava 1, Dvořákova 7, Češka
Faks: 00 420 62 69 6222803

Telefon: 00 420 42 69 6226066

Ostravsko območje kot del Zgornje Šlezije leži na severovzhodu Češke. Omejujejo ga gorati Jeseniki in Beskidi ter državni meji s Slovaško in Poljsko. Za to češko regijo sta značilni velika proizvodnja črnega premoga in metalurgija s pripadajočo industrijo, njen zgodovinski in gospodarski razvoj pa je tesno povezan s sosednjim poljskim industrijskim območjem. Danes imata češko in poljsko industrijsko območje Zgornje Šlezije skupaj 4 milijone prebivalcev ter 11 mest z več kot 100.000 prebivalci. Na češki strani je največje mesto Ostrava z okoli 330.000 prebivalci, ki predstavlja razvojno jedro, okoli katerega se je razvilo več mest s 70.000–80.000 prebivalci: Karviná, Frýdek-Místek, Haviřov, Opava.

Gospodarski razvoj industrijskih regij je tesno povezan z bogatimi nahajališči črnega premoga, ki so razdeljena med obe državi. Na poljski strani so zaloge premoga desetkrat večje kot na češki, večje pa so tudi količine izkopanega premoga. Obe območji sta bili vse do 1. svetovne vojne združeni v Avstro-Ogrski. Meje med njima ni bilo in Šlezija se je razvijala enakomerno tako v zgodovinskem kot v gospodarskem, demografskem in socialnem pogledu, a ob narodnostno mešani sestavi prebivalstva. Z nastankom nove države Češkoslovaške in z obnovo Poljske je po 1. svetovni vojni nova državna meja razdelila tedaj industrijsko najrazvitejšo regijo Avstro-Ogrske med dve državi. Manjši del Zgornje Šlezije je pripadel Češkoslovaški. Predstavljal je industrijski potencial na območju Moravske med Odro in Ostravico ter osnovo za razvoj težke industrije v novi državi. Ostravsko območje s premogom, metalurgijo in težko kovinsko predelovalno industrijo je bilo označeno kot jekleno srce republike. Danes se za to območje uporablja tudi ime ostravsko-karvinski revir. Ime je dobil po najpomembnejšem središču Ostravi in po drugem večjem mestu Karviná, ki se nahaja na vzhodnem delu rudarsko-industrijskega območja.

Arheološke najdbe pri izkopavanju karbonskega premoga na Landeku v Ostravi-Petřkovicice so potrdile, da so premog tod izkoriščali že pred 25.000 leti. »Novodobno« izkopava-

Slika 1: Ostravsko območje

nje premoga pa je povezano z njegovim ponovnim odkritjem v sedemdesetih letih 18. stoletja na nekaj mestih v Ostravi (Petřkovice, Šlezijska Ostrava) in okolici. Leta 1786 je začel delovati prvi premogovnik v Petřkovicah. Do obsežnejšega izkopavanja je prišlo v prvi polovici prejšnjega stoletja, ko so premog začeli uporabljati tudi v železarnah (do tedaj so kot energetski vir uporabljali oglje iz bogatega gozdnega zaledja), in po izgradnji severne (Ferdinandove) železnice leta 1847, ki je vodila z Dunaja skozi Ostravo do Krakova. Premog so kopali v manjših rovih tik pod površjem, ki so že dolgo opuščeni, njihovi vplivi na okolje pa niso več opazni. Večji rudniki so začeli nastajati v drugi polovici prejšnjega stoletja, kar sovпада z industrijsko revolucijo in s tehničnim napredkom, predvsem v strojni industriji in energetiki. Nekateri obrati obnovljeni in posodobljeni delujejo še danes, drugi pa so postali del industrijskega in rudar-

skega muzeja, da bi se ohranili kot simbol mesta Ostrave.

Pri izkoriščanju premoga se na Ostravskem pojavlja nekaj razvojnih obdobij, povezanih z vojnim gospodarstvom obeh svetovnih vojn in razvojem socializma.

Preglednica 1: Izkop premoga na Ostravskem območju

Leto	Ton	Obdobje
1900	6,150.000	Avstro-Ogrska
1910	8,100.000	
1917	11,000.000	1. svetovna vojna
1920	7,500.000	ČSR
1930	10,730.000	
1943	20,000.000	2. svetovna vojna
1945	8,600.000	konec vojne
1950	14,700.000	ČSR
1960	20,000.000	
1975	24,500.000	socializem

Po letu 1980 se je izkop premoga postopoma zmanjševal do 20 milijonov ton v letu 1990. V zadnjih desetih letih so politične in gospodarske spremembe v srednji in vzhodni Evropi povzročile še močno nazadovanje težke industrije in sedaj v povprečju nakopljejo le še okoli 13 milijonov ton premoga letno. Na ožjem območju Ostrave danes ni več delujočega premogovnika. Nekaj manjših je v okraju Frýdek-Místek, postopoma pa jih zapirajo tudi v karvinskem delu revirja. Nadaljnji razvoj revirja je zelo negotov tudi zato, ker se na mednarodnem trgu pojavlja velika konkurenca cenejšega poljskega premoga. Današnje kopanje premoga v okraju Karviná in delu okraja Frýdek-Místek poteka večinoma zelo globoko in le izjemoma blizu površja. Sloji različno kakovostnega premoga se menjavajo s skladi skriljevca in peščenjaka ter so pogosto tektonsko preoblikovani. Vseh slojev je 99, debeli pa so 73 metrov. Sloji, tanjši od 50 centimetrov, so v tehničnem pogledu neprimerni za izkoriščanje in večina takšnih je v zahodnem, ostravskem delu revirja. V vzhodnem, karvinskem delu so skladi premoga debeli tudi po nekaj metrov. Razporeditev območij izkopavanja premoga ponazarja karta ostravsko-karvinskega revirja (slika 1).

Od geoloških razmer, debeline slojev, globine kopanja in tehnološke opremljenosti so odvisni tudi spremljajoči pojavi. Od lege kamninskih skladov in načina izkopavanja je odvisno posedanje opuščenih podzemnih rovov, ki na površju povzročata ugrezanje in vrsto destruktivnih pojavov, vključno z uničevanjem zgradb in infrastrukture. Večina rudniških jaškov je danes povezanih v veliko, enotno območje kopanja, zato imajo reliefne spremembe in postopno nastajajoči antropogeni relief na Ostravskem izredno velik obseg. Le pod strateško pomembnimi objekti, kot so rudniški stolpi, visoke peči, elektrarne, kemične tovarne, koksarne in plinarne ter pod mestom Ostravo premoga ne kopljejo. Ta varovana območja omogočajo, da se pod njimi ohranijo nosilni stebri kamnin, ki preprečujejo še večje ugrezanje. Čim debelejši so premogovni sloji in čim obsežnejše je izkopavanje, tem večje in globlje so ugreznine na površju.

Najbolj negativni učinki v življenjskem okolju ostravsko-karvinskega revirja so povezani prav z ugrezninami, ki se v največjem obsegu pojavljajo v karvinskem delu, vse do meje s Poljsko. Tu so degradacijsko-devastacijski procesi prizadeli kar 115 km² površin, kar predstavlja 33 % karvinskega okraja. Zaradi izkopavanja

Slika 2: Odlagališča jalovine v okolici Karvine (foto: Valentina Brečko).

Slika 3: Pogled na še aktivni šaht z ugrezninami, kjer je nekoč stala koksarna (foto: Mirko Pak).

premoga v slojih kamnin, ki ležijo bliže površja, so v Ostravi in okolici ugreznine manjše kot na karvinskem območju, kjer se izkopavanje zaradi izkoriščenih zgornjih slojev nadaljuje v večje globine. Ugreznine so ponekod globoke od 6 do 11 metrov, pogosto do 20 m, nekatere pa celo do 36 m. V hribovitem reliefu ostanejo ugreznine suhe, na ravninskih in dolinskih območjih pa so povečini zalite s talno vodo. Zaradi spreminjanja reliefa je potrebno neprestano premeščati in obnavljati ceste, železniške proge in ostalo infrastrukturo, propadajo pa tudi številne stavbe. Od starega mesta Karvine stojijo le še rudarski objekti na že omenjenih varovanih območjih, kjer premoga ne kopljejo, današnja Karviná pa je povsem novo mesto. Na novo je nastala tudi Orlova, kjer je ohranjen le »torzo« prvotnega mestnega središča. Zaradi ugrezanja so morali prestaviti del železniške proge med Bohuminom in Českym Tešinom, prestavljen je bil več kot kilometer dolg odsek rečne struge Olše, v zadnjih letih se je pogreznil mestni del Louki nad Olšo, ogroženo je zdraviliško območje mestnega dela Karviná-Darkov (zdravilne vode z vsebnostjo joda) in še bi lahko naštevili.

Poleg ugreznin so v okolju ostravsko-karvinskega revirja zelo opazna velika odlagališča jalovine, ki predstavljajo dominantno obliko antropogeno preoblikovanega reliefa. V celotnem revirju se nahaja okoli 130 jalovišč različnih velikosti, starosti in oblik, ki pokrivajo 1300 ha površin. Nekatera so bila rekultivirana in zasajena, druga pa se zaraščajo po naravni poti. Z nekdanjimi obdelovalnimi površinami gospodari posebno sanacijsko-rekultivacijsko podjetje. Nekatera jalovišča so tudi več let gorela, ker je v jalovini še vedno okoli 10 % premoga, precejšnje pa so tudi koncentracije žvepla in snovi, ki so toplotno aktivne. Do druge svetovne vojne so jalovino odlagali v neposredni okolici premogovnikov, zato so deponije razpršene po celem revirju in šele kasneje so nastala tako imenovana centralna jalovišča, kamor so odlagali odpadne snovi iz več premogovnikov. Na območju Ostrave so nastala štiri takšna velika centralna jalovišča. Površinsko največje je centralno odlagališče v Hermanicah, ki pokriva 110 ha in hrani 350.000 m³ jalovine.

Jalovišča sprožajo vrsto negativnih pokrajinskih učinkov, predvsem pa so vizualno moteči elementi v pokrajini. Strokovnjaki iščejo opti-

Slika 4: Separacija premoga pušča v pokrajini številne močno onesnažene vode (foto: Mirko Pak).

malne možnosti za njihovo rekultivacijo in primernejše vključevanje v krajinski izgled. Največja jalovišča so bila visoka tudi 80–90 m, a so jih kasneje znižali, ker so bila pretežka za tla iz pretežno kvartarnih sedimentov. Možnosti uporabe jalovine so pri karbonskih kameninah precej omejene. Skrilavci namreč hitro razpadajo in so manj odporni za preperevanje od peščenjakov. Boljše lastnosti ima zgorela jalovina, ki se uporablja kot kompakten in odporen material za gradnjo poti in sipkih brežin akumulacijskih jezer. Možnost tovrstne uporabe je pripomogla k odstranitvi nekaj jalovišč prav iz samega središča Ostrave.

Velika jalovišča in ugreznine so privlačni tudi za odlaganje drugih odpadkov (komunalnih, industrijskih), za katere bi bilo potrebno urediti posebna odlagališča, da bi prostorsko omejili njihovo širjenje. Primer so odpadki kemične

Slika 5: Posledice izkopa premoga so z vodo zapolnjene ugreznine, saj jaškov niso zapolnili (foto: Mirko Pak).

industrije, ki uporablja premog določene zrna-tosti, velikosti in določene vsebnosti posameznih sestavin, s tem pa je povezano tudi nastajanje velikih količin odpadnih snovi in jalovine. Odpadki, pomešani z vodo, se po cevovodih dovajajo v večje ugreznine in se tam sedimentirajo. Devastirana območja ugreznin in jalovišč se tako uporabljajo za skladiščenje odpadkov, ki bi jim sicer morali nameniti druge lokacije.

Glede na degradacijsko-devastacijske pojave v okolju lahko ostravsko-karvinski revir razdelimo na tri območja:

- manjši del revirja okoli Frýdka-Mistka,
- zahodni, ostravski del revirja,
- vzhodni, karvinski del.

V delu revirja okoli Frýdka-Mistka izkopavanje premoga ni bilo dolgotrajno, zato se degradacija površja pojavlja v manjši meri. Ugreznine ne presegajo nekaj decimetrov, manjša jalovišča pa so na očem manj izpostavljenih legah, zato je devastacija okolja manjša.

V ostravskem delu revirja se po prenehanju izkopavanja premoga degradacijski pojavi ne širijo, posledice preteklega rudarjenja pa so zelo opazne. Štirim velikim jaloviščem v severnem in vzhodnem delu mesta se pridružuje še veliko odlagališče metalurških odpadkov v jugovzhodnem delu ter veliko manjših jalovišč, nanizanih na desnem bregu Ostravice. Zaradi stabilizacije površja in postopnega saniranja in kultiviranja jalovišč z nasadi, ki že pridobivajo uporabno vrednost, ima to območje videz idustrijske pokrajine z dominantnimi antropogenimi reliefnimi elementi.

V vzhodnem, karvinskem delu so degradacijski pojavi najbolj prisotni. Sanacija na rudniških območjih bo možna, ko bodo končali z izkopavanjem premoga. Manj problematična so jalovišča, ki niso zelo obsežna. Jalovino namreč v veliki meri uporabljajo za zasipavanje ugreznin. Problemi z novo nastajajočimi depresijami so trenutno nerešljivi, njihova sanacija in namembnost pa sta odvisni od nadaljnjega razvoja premogovništva oziroma od nadaljnjega izkopavanja.

Prevod in priredba za Geografski obzornik: dr. Metka Špes

PREŠTETI NEPREŠTEVNO? INDIJANCI V STATISTIČNIH DOKUMENTIH ZDRUŽENIH DRŽAV AMERIKE

Klaus Frantz

UDK: 314(73=81/=82)

COBISS: 1.04

IZVLEČEK

Preštetih nepreštevno? Indijanci v statističnih dokumentih Združenih držav Amerike.

Ob koncu 20. stoletja so vedenja o številu in geografski razporeditvi staroselcev oziroma ameriških Indijancev v ZDA še zelo skopa oziroma nenatančna. Vzroke gre iskati predvsem v naslednjih dejavnih: popisnih navodilih in postopkih, državnih in plemenskih interesih ter v zapoznelem (samo)priznavanju k indijanski rasi oziroma narodu. Interpreti popisnih rezultatov in drugih statističnih podatkov o Indijancih morajo zato upoštevati okoliščine, v katerih so ti viri nastajali.

ABSTRACT

Counting the uncountable? Statistical registration of American Indians in the USA.

At the dawn of the 21st century the knowledge on the number and the settling pattern of the American Indians in the USA is still very vague. The following reasons can be named: the census procedures and definitions of race and ethnicity, the interests of the state and their institutions, the interests of Indian tribes and their members and the late race awareness among Indians of North America. Researchers working with statistical material must be aware of that.

AVTOR

Klaus Frantz

Naziv: dr., univerzitetni diplomirani geograf,
izredni univerzitetni profesor

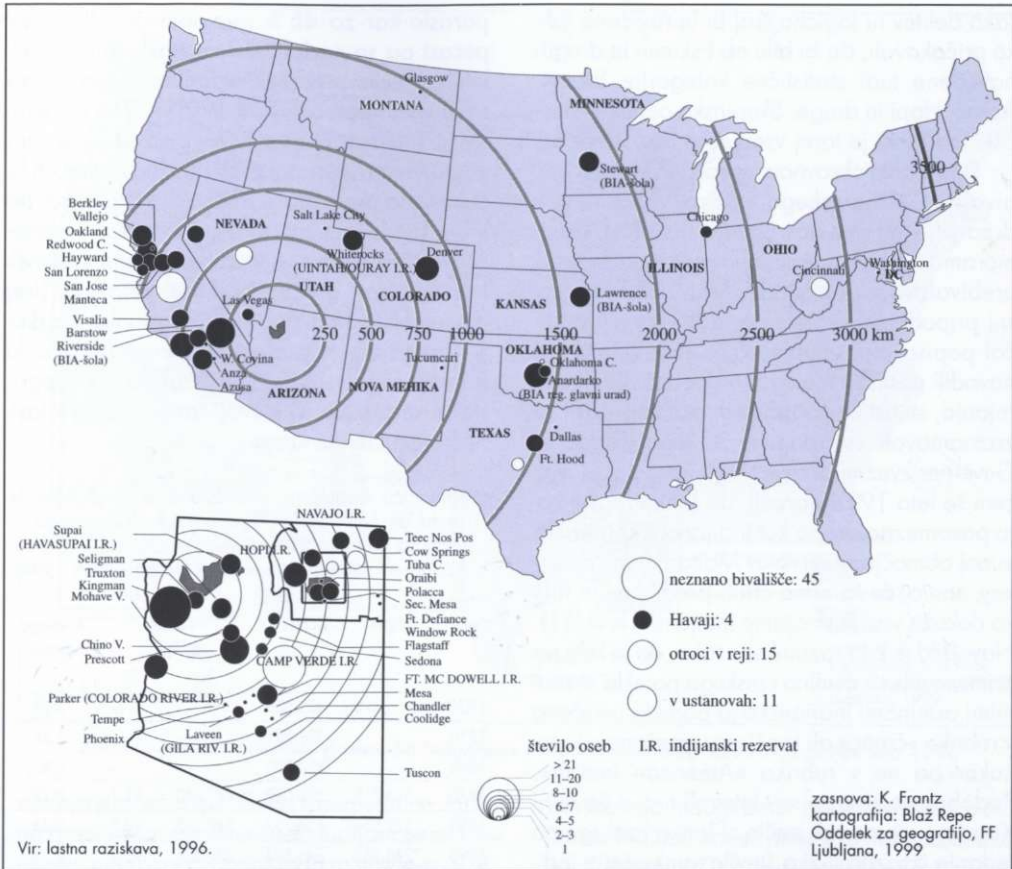
Naslov: Institut für Geographie, Universität Innsbruck, Innrain 52, A – 6020 Innsbruck, Avstrija
Faks: 00 43 512 507 2895

Telefon: 00 43 512 507 5410

V Združenih državah Amerike je statistična služba deležna izjemne pozornosti države in njenih ustanov. Zato preseneča ugotovitev, da je število prvih Američanov (The First Americans), torej ameriških Indijancev, v statističnih dokumentih poljubno veliko oziroma različno. Ameriški zvezni urad za statistiko (US Bureau of Census) navaja rezultate popisov do decimalke natančno, toda ob preverjanju podatkov oziroma navedb o Indijancih se zdi, da gre le za ocene njihovega števila. Ta ugotovitev drži tako za objave v publikacijah o popisih prebivalstva (15) kot za štetja, ki sta jih opravila Urad za zadeve Indijancev (Bureau of Indian Affairs – BIA) in Zdravstvena služba Indijancev (Indian Health Service – IHS), ter podatke, ki jih navajajo posamezna plemena.

Vprašljive navedbe oziroma v štetjih nerazumljiva in nasprotujoča si števila Indijancev (preglednica 1) lahko pojasnimo na več načinov. Enega od vzrokov vidimo v dejstvu, da se doslej še ni izoblikovalo soglasje o tem, koga gre šteti za Indijanca. Po drugi strani pa gre za netočnosti kriviti popisovalce, ki v času popisov niso bili seznanjeni s samosvojimi oblikami življenja in dela v indijanskih rezervatih. Številnih prebivalcev indijanskega rezervata Navajo v Arizoni, Novi Mehiki in Utahu na primer popisi niso zajeli, saj popisovalci niso bili seznanjeni z lokacijami posameznih indijanskih zaselkov (hogan¹). Na ta način si lahko razlagamo nasprotujoče si navedbe Zveznega popisnega urada in BIA, po katerih je bilo leta 1985 popisanih 167.000 Indijancev plemena Navajo, medtem ko je bilo ob štetju prebivalstva leta 1980 popisanih le 62.000 pripadnikov tega plemena. Nekatere Navaje so popisovalci zajeli celo dvakrat, saj so iste osebe popisali v dveh bivališčih na območju rezervata (14).

Sekundarno bivališče je bilo sploh pogost vzrok dvakratnega zajetja, posebno še, če je bilo eno prebivališče v rezervatu, drugo pa zunaj njega. Na podlagi terenskih raziskav je bilo ugotovljeno, da je leta 1996 živelo 484 (39 %) Indijancev plemena Hualapai zunaj svojega 4000 km² velikega rezervata v Arizoni (slika 1). Po navedbah plemenskih zastopnikov (Tribal Enrollment Officers) so bili navedeni

Slika 1: Poselitev Indijancev iz plemena Hualapai izven rezervata leta 1996.

ob popisu zajeti vsaj dvakrat – v rezervatu in na domu v Kaliforniji ali Arizoni.

Do podvajanj dejanskega števila pripadnikov posameznih plemen prihaja med drugim tudi zato, ker živijo v nekaterih rezervatih poleg matičnega plemena še pripadniki drugih plemen. Ti se pojavljajo v statistiki lastnega, »nacionalnega« rezervata, hkrati pa so zajeti tudi v kraju popisa. Vzroki njihovega gostovanja so lahko družinske ali gospodarske narave². O pripadnikih neavtohtonih plemen v rezervatih so, vsaj z uradne strani, podatki dokaj skopi, izvor teh Indijancev pa je pogosto neznan. Raziskovalec se lahko zanese le na lastno izkustvo oziroma terensko delo. V rezervatu plemena Hualapai na severozahodu Arizone je leta 1996 ob 727 pripadnikih matičnega ple-

mena in sedmih belih živeljo še 111 Indijancev iz različnih indijanskih plemen (slika 2). Ta skupina prebivalcev v rezervatu, predvsem Indijancev iz sosednjih plemen (Havasupai, Hopi in Mohave), predstavlja tod 13 % vsega prebivalstva. Intervjuji in primerjava popisnih rezultatov so dokazali, da so bili mnogi ob popisu štetih dvakrat.

K nedoslednostim v popisih pripomorejo tudi interpretacije avtorjev popisnih navodil. Pri zadnjih treh popisih so vztrajali pri enačenju pojmov »Indijanec« (American Indian) in »domorodec« oziroma »staroselec« (Native American), zaradi česar so primerjave s prejšnjimi popisi pogosto nemogoče. Statistika obravnava Eskime, Aleute, Havajce in Indijance kot posebne statistične kategorije prebivalstva.

Taka delitev ni logična, saj bi upravičeno lahko pričakovali, da bi bile ob Eskimih in drugih navedene tudi statistične kategorije Siouxi, Apači, Hopi in druge. Skupinska oznaka Ameriški Indijanci je torej vsebinsko nedosledna.

Dosedanja obravnava vprašanj o številu prebivalstva indijanskega izvora v Združenih državah Amerike nas navaja na misel, da si moramo ogledati navodila za zajetje tega prebivalstva v popisih. Do leta 1950 je o rasni pripadnosti prosto, po lastni presoji odločal popisovalec. Popisovalce so s skromnimi navodili poslali v mesta in na podeželje. Pona-rejanja, statistične napake in malomarnosti so zaznamovali vse popise do tega obdobja. Guverner zvezne države Virginija je popisovalcem še leta 1924 naročil, da lahko registrirajo posamezno osebo kot Indijanca, ki prebiva zunaj območja rezervatov Mattaroni in Pamunkey, samo, če ta nima črnih prednikov in lahko dokaže vsaj šestnajstino indijanske krvi (11). Navodilo je bilo razumljeno tako, da je bila na primer oseba z osmino črnega porekla in sedmimi osminami indijanskega porekla uvrščena v rubriko »črnc« ali kvečjemu »mešanec«, vsekakor pa ne v rubriko »American Indian«. Podobno so se popisovalec tudi v Severni Karolini – le na tak način si lahko razlagamo tedanje izrazito nizko število tamkajšnjih Indijancev – in Oklahomi, kjer so imeli mnogi tja preseljeni Indijanci deloma črnske prednike (10). Razmeroma skromno število prebivalstva indijanskega porekla v ZDA gre, vsaj do leta 1950, pripisati takim in podobnim navodilom popisovalcem (preglednica 1).

Ob popisu prebivalstva leta 1960 je Zvezni statistični urad izdal uredbo, po kateri naj se »popisani odloča o lastni rasni oziroma etnični pripadnosti«. Posamezniku je bila prepuščena uvrstitve v ustrezno skupino. Ta sprememba se jasno kaže v popisnih rezultatih. V Severni Karolini na primer, kjer je uradno priznan le rezervat Čerokijev, se je število indijanskega prebivalstva – zlasti zaradi upoštevanja pripadnikov indijanske skupine Lumbee³ – povečalo s 3.700 na 38.000. Po daljši stagnaciji se je v omenjenem desetletju povečalo tudi število tako imenovanih staroselcev. Njihovo število je

poraslo kar za 46 % (preglednica 1), njihov porast pa se nadaljuje še v naslednjih desetletjih. Število prebivalcev indijanskega izvora se je v letih od 1950 do 1990 v ZDA povečalo za štirikrat. Ob zadnjem popisu jih je bilo skoraj dva milijona, kar je predstavljalo 0,8 % celotnega prebivalstva države. To vsekakor ne more biti le rezultat naravnega prirastka omenjene prebivalstvene skupine. Po mnenju številnih avtorjev gre ta podatek pripisati prej omenjenim hibam popisnega postopka, po drugi strani pa je to posledica izginotja strahu, ki je Indijance desetletja dolgo odvrčal od tega, da bi se priznavali k svoji rasi oziroma k lastnemu etničnemu krogu.

Preglednica 1: Indijanci v Združenih državah Amerike med leti 1820 in 1990 po navedbah Zveznega urada za statistiko (U. S. Bureau of Census) in Urada za zadeve Indijancev (Bureau of Indian Affairs – BIA).

leto	popis*	status**	v rezervatih***		% vsega preb.
			št.	%	
1820	-	471.036	-	-	4.89
1850	-	388.229	-	-	1.67
1860	-	254.300	-	-	0.81
1870	313.712	298.000	287.640	91.7	0.79
1880	322.534	256.127	240.136	74.5	0.64
1890	248.253	246.834	230.437	92.8	0.39
1900	237.196	270.544	247.522	91.5	0.36
1910	276.927	304.950	256.320	84.1	0.33
1920	244.437	336.337	236.539	70.3	0.32
1930	343.352	340.917	185.377	54.0	0.27
1940	345.252	361.816	224.731	62.1	0.26
1950	357.499	315.389	244.906	68.5	0.24
1960	523.591	344.951	285.600	54.5	0.29
1970	792.730	453.227	332.582	42.0	0.39
1980	1.366.676	755.201	339.836	24.9	0.60
1990	1.959.234	1.183.910	411.435	21.0	0.79

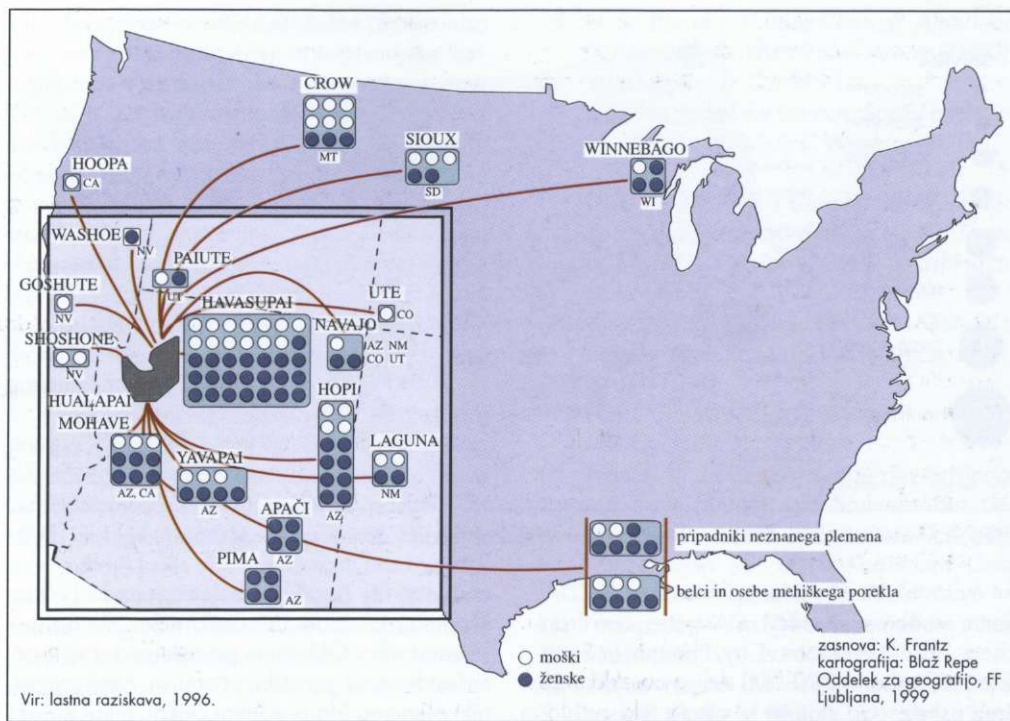
* Podatki U. S. Bureau of Census (popisni rezultati);

** podatki Bureau of Indian Affairs (registracija urada za indijanske zadeve); *** podatki BIA (število in delež Indijancev, ki prebivajo v rezervatih).

Vir: ARCIA 1880, 1930 in 1940; U. S. Bureau of Census 1894 in 1991; BIA 1952 in 1961.

BIA (The Bureau of Indian Affairs) kot najbolj pristojna državna ustanova za vprašanja Indijancev v nasprotju s popisnimi podatki

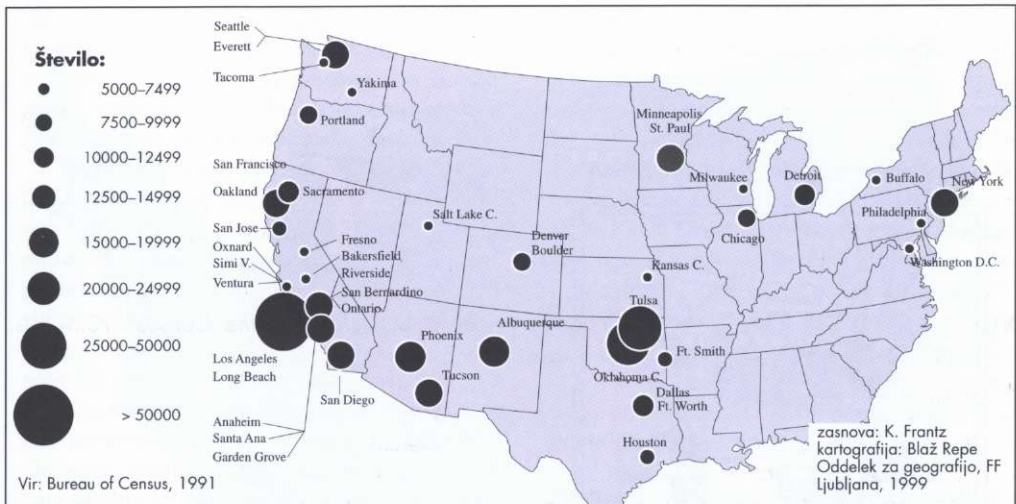

Slika 2: Število in poreklo gostujočih Indijancev v indijanskem rezervatu Hualapaijev leta 1996.

navaja precej nižja števila (preglednica 1). To ne preseneča, saj številčnost Indijancev ni v interesu ameriškega notranjega ministrstva, v okviru katerega BIA deluje. Za posameznika indijanskega izvora BIA namenja sredstva in je dolžna opraviti določene storitve, kar bi znalo ogroziti že tako okleščen proračun te ustanove. BIA vodj v svoji evidenci le tiste osebe, ki svoj rasni oziroma etnični status pravno opredelijo tako, da se vpišejo v seznam enega od indijanskih plemen, ki jih zvezna vlada priznava. Hkrati mora biti stalno bivališče osebe v indijanskem rezervatu ali v njegovi neposredni sosesčini. Ista ustanova zahteva tudi dokaze, ki pričajo, da je oseba dejanska indijanskega izvora (vsaj četrtsinsko). Zaradi državnega formalizma pa smo priča tudi paradoksalnemu položaju, ko so tisoči brez kakršnegakoli dokaza o indijanskem izvoru upoštevani kot Indijanci določenega plemena. Takšne primere najdemo predvsem v indijanskih rezervatih z bogatimi naravnimi viri, kjer so se v tridesetih letih

20. stoletja mnogi belci pustili oklicati za Indijance. Najbolj kričeč primer je indijanski rezervat Osage v Oklahomi, kjer so se v času nastajanja seznama pripadnikov istoimenskega plemena na seznamu znašli tudi tako imenovani »instant Indijanci« (Instant Indians). S pomočjo podkupljivih zastopnikov BIA se je vsaj 151 izključno belim prebivalcem rezervata uspelo uvrstiti na seznam 2229 pripadnikov Indijancev plemena Osage (9). Samo ta majhna skupina belcev je od tedaj do danes prejela več kot 32 milijonov USD sredstev, ki jih vlada namenja za zaščito tamkajšnjih naftnih rezerv. Hkrati so te osebe tudi (so)lastniki plemenske posesti v skupni vrednosti več kot 10 milijonov dolarjev.

V nasprotju s temi »belimi Indijanci« pa ostaja na stotisoče deloma povsem čistokrvnih Indijancev brez indijanskega statusa. To velja predvsem za Indijance, ki živijo v mestih. Ob popisu leta 1990 je 66 % (leta 1980 le 54 %) Indijancev navedlo, da prebivajo na enem od

Slika 3: Mestna območja (Standard Metropolitan Statistical Areas) v ZDA z več kot 5000 Indijanci leta 1990.

54 mestnih območij (Metropolitan Areas) ZDA. Samo na območjih mest Los Angeles, San Francisco, Tulsa, Oklahoma City, Phoenix in Seattle je živel skoraj 290.000 Indijancev (slika 3). Brez ustreznega statusa je ostalo tudi približno 180.000–250.000 Indijancev, pripadnikov indijanskih skupnosti (tribes, bands, communities ...⁴), ki jih zvezni urad ne upošteva oziroma jim ne priznava statusa Indijancev. Večina, skoraj 70 %, jih živi vzhodno od Misisipija. Raziskave Oddelka za priznavanje in študij Indijancev (Branch of Acknowledgement and Research) pri BIA, ki ima nalogo ugoditi ali zavrniti vloge še neregistriranih skupin oziroma plemen, ugotavljajo, da je še približno sto skupnosti, ki se potegujejo za ta status oziroma se zanj pogajajo z vlado ZDA. Sedemnajstim je doslej uspelo in njihovim članom je bil priznan status Indijancev. Trinajst vlog so pristojni zavrnili.

Ceprav BIA za priznanje statusa zahteva dokazila o deležu »krvnega sorodstva«, je v rezervatih upoštevanje tega merila vedno pogostejše prepuščeno plemenom oziroma plemenskim poglavarjem. Merila, po katerih se ti odločajo o včlanitvi posameznika medse, se od plemena do plemena zelo razlikujejo. Če želi biti oseba sprejeta med člane plemena v rezervatu Ute Mountain, mora biti – v primeru, da se je rodila po letu 1958 – vsaj pet osmin Indija-

nec Ute. Pri Apačih v Belem gorovju (White Mountain, Arizona) zadostuje že četrtnina, pri Wyandotih v Oklahomi pa celo ena dvestopetinsdesetina genetskega zapisa. Med pripadniki plemena Sioux v Južni Dakoti (Pine Ridge) velja pravilo, da lahko postanejo člani plemena le tiste osebe, ki so bile rojene na ozemlju rezervata in je vsaj enemu od obeh roditeljev že priznan tak status. Indijanci plemena Ottawa v Oklahomi zahtevajo za včlanitev dokaz, da je bil nekdo od prednikov vpisan v prvi register plemena leta 1853. V rezervatu Fort Benton v Severni Dakoti zadostuje kakršenkoli dokaz o »indijanskosti«, če vlogo oziroma prošnjo podpre vsaj sedem članov plemenskega sveta. V kolikor želi oseba v Kaliforniji pridobiti status Indijanca zato, da bo uveljavljala denarne ugodnosti, ki jih dodeljuje Komisija za indijanske zahteve (Indian Claims Commission), zadostuje že dokaz o eni dvestopetinsdesetini indijanske krvi; če želi biti določena oseba udeležena v programih štipendij, ki jih dodeljuje BIA, oziroma namerava izkoriščati usluge zdravstvenega zavarovanja IHS (Indian Health Service), mora v dokaznem postopku dokazati, da je vsaj četrtinsko indijanskega porekla (11).

Nazadnje se ustavimo še pri statistikah, ki jih vodijo plemena oziroma plemenski pogla-

varji. Sprejemne in statistične službe plemen niso pretirano vnete vpisovalke in popisovalke lastnih članov v obdobjih, ko zvezna vlada prek Komisije za indijanske zahtevke namenja odškodnino za zaseženo zemljo na podlagi obsega dejanskega ozemlja. V obdobjih spremenjene politike zvezne vlade, ko je višina teh sredstev sorazmerna številu članov plemena, pa si plemenski sveti in ustrezne statistične službe merila za članstvo in registracijo članov razlagajo zelo širokogrudno. Taka izhodišča se posledično kažejo v izrazitih nihanjih števila članov posameznega plemena.

Raziskovalci, ki nameravajo uporabljati statistične podatke o Indijancih v ZDA, naj zato dosledno upoštevajo navedbe glede njihove verodostojnosti, bodisi da gre za podatke, ki so jim vir registri posameznih plemen, ali popisni rezultati, ki jih objavlja Zvezni urad za statistiko (Bureau of Census), ali pa so zbrani in na razpolago pri Uradu za indijanske zadeve (BIA) ter pri Indijanskem zdravstvenem zavarovanju (IHS).

1. *Bureau of Indian Affairs: Annual Report of the Commissioner of Indian Affairs (ARCIA), BIA-Archive. Washington D. C. 1880, 1930, 1940.*
2. *Bureau of Indian Affairs: Resident Population on Indian Reservations, 1950, BIA-Archive. Washington D. C., 1952.*
3. *Bureau of Indian Affairs: United States Indian Population and Land, 1960, BIA-Archive. Washington D. C., 1961.*
4. *Bureau of Indian Affairs: Indian Service Population and Labor Force Estimates, BIA-Archive. Washington D. C., 1985.*
5. *U. S. Bureau of the Census: American Indian and Alaska Native Areas (1990). Washington D. C., 1991.*
6. *U. S. Bureau of the Census: Social and Economic Characteristics. Washington D. C., 1993.*
7. *U. S. Bureau of the Census: Indians taxed and Indians not taxed in the United States at the 11th Census (1890). Washington D. C., 1894.*
8. *U. S. Bureau of the Census: 13th–21st Census (Population). Washington D. C., 1910–1990.*
9. *Feest, C. 1976: Das Rote Amerika. Nordamerikas Indianer. Wien.*
10. *Frantz, K. 1992: Zur Frage der territorialen Entwicklung und Souveränität der US-amerikanischen Indianerreservationen. Mitteilungen der Österreichischen Geographischen Gesellschaft. Wien.*
11. *Forbes, J. 1981: Who is an Indian. Amerikastudien, 26, str. 404–415.*
12. *Indian Health Service: Population Statistics. Rockville, 1985.*
13. *Jett, S., Spencer V. 1981: Navajo Architecture: Forms, History, Distribution. Tucson.*
14. *König, R. 1980: Navajo Report 1970–1980. Von der Kolonie zur Nation. Neustadt.*
15. *Meister, C. 1978: The Misleading Nature of Data in the Bureau of the Census. Subject Report on 1970 American Indian Population. The Indian Historian, 11, No. 4, str. 12–19.*

Prevod in priredba za Geografski obzornik:
dr. Anton Gosar

OPOMBE

1. Hogan je značilen, tradicionalen tip hiše v plemenu Navajo. To enoprostorsko stavbo srečujemo na celotnem območju rezervata, predvsem zunaj novih, plansko zasnovanih naselij. Ogradje hiše je iz debel drevces in vej, ki se med seboj prepletajo. Indijanci to osnovno hišno konstrukcijo prekrivajo s kožami, travjem oziroma z različno malto. Vhodna vrata so obrnjena proti zahodu, dimnik je v osrednjem delu stavbe (glej tudi: Jett, Spencer, 1981).
2. Nič nenavadnega ni, če indijanske družine sprejmejo medse otroke sosednjih plemen. Več mesecev, celo več let so ti polnopravni člani družine gostiteljice. Pogosto so to otroci iz problematičnih zakonov, pri čemer ni nujno, da sta se družini spoprijateljili.
3. Indijanci plemena Lumbee žive v Severni in Južni Karolini. Nimajo lastnega rezervata, BIA jih ne priznava, pa čeprav so poleg Navajev, Siousov in Čerokijev s približno 51.000 pripadniki najštevilčnejše indijansko plemo. Izvor plemena Lumbee ni povsem jasen, dejstvo pa je, da kažejo značilnosti belske in negroidne rase. Nesporno je tudi, da jim je bilo leta 1732 dodeljeno ozemlje v omenjenih dveh državah. Raziskave, ki jih je opravil Oddelek za priznavanje in študij Indijancev (Branch of Federal Acknowledgement – BFA), niso dokazale, da ima to plemo lasten indijanski jezik.
4. Objavljeni podatki temeljijo na virih, ki jih je avtorju posredoval Oddelek za priznavanje in študij Indijancev (BFA).

DOMINIKANSKA REPUBLIKA – KOLUMBOV NAJLJUBŠI OTOK

Igor Fabjan

UDK: 913(729.3)

COBISS: 1.05

IZVLEČEK

Dominikanska republika – Kolumbov najljubši otok

Članek predstavlja Dominikansko republiko, državo na tropskem otoku Hispaniola, ki je ena izmed najbolj priljubljenih turističnih destinacij na karibskih otokih. Poleg toplega podnebja in morja ter peščenih plaž vabita turiste tudi slikovita notranjost in razgibano življenje domačinov.

ABSTRACT

Dominican Republic – Columbus' favourite island

The article presents Dominican Republic, a small country on a tropical island Hispaniola, which is one of the most popular tourist destinations on Caribbean Islands. Apart from the warm climate and the sea and sandy beaches, tourists are also attracted by its colourful hinterland and interesting life of local people.

AVTOR

Igor Fabjan

Naziv: univertetni diplomirani organizator dela

Naslov: Šarhova 34, 1000 Ljubljana

Telefon: +386 (0)61 343 391

E-pošta: igormarie@hotmail.com

Na Dominikansko republiko vabijo turiste predvsem čudovite bele peščene obale, barviti koralni greben, ki se ponekod razteza le nekaj deset metrov od obale, in prijetno tropsko podnebje, ki ga hladijo nežne sape Atlantika. Večina hotelov na otoku je tipa »alles inklusiv« – vse je v ceni. Gostje so postreženi na vsakem koraku in praktično sploh ne potrebujejo denarja. V ceni so poleg vseh obrokov tudi cigarete in pijača. Nič čudnega, da mnogi tudi po dveh ali več tednih sploh ne pomolijo nosu izza hotelskih zidov. Kdor želi spoznati pravo življenje domačinov, mora prej ali slej zapustiti udobno hotelsko okolje. Brez osnovnega znanja španščine (uradni jezik) se je sicer težko znajti, toda domačini so prijazni in tudi samostojnim popotnikom v deželi ne grozijo prav nič večje nevarnosti kot kjerkoli v Evropi.

Karibski otok Hispaniola je bil eno prvih Kolumbovih odkritij na poti v Novi svet. Ko je januarja leta 1493 zaplul v bujno obraščen zaliv, je bil vznemirjen nad lepotami novo odkrite dežele. »To so nebesa na zemlji, najlepše kar sem kdaj videl na tem svetu!« je menda izjavil. Novo odkrito deželo je poimenoval Santo Domingo (Sveta nedelja), in sicer kar po dnevu v tednu, ko je naletel nanjo. Na otoku je živele okoli 600.000 Indijancev Taino, ki pa so jih uspeli kruti osvajalci iztrebiti v dobrih trinajstih letih. Ker so Španci za svoje plantaže potrebovali ceneno delovno silo, so tako kot na druge otoke tudi na Hispaniolo pripeljali črne sužnje iz zahodne Afrike. Ljubezen do otoških lepot se je nadaljevala tudi s Kolumbovimi nasledniki, saj je postal sin Diego guverner otoka ter podkralj »Novega sveta«.

Otok Hispaniola je velik za skoraj štiri Slovenije: 76.193 km². Severovzhodno, v smeri proti Floridi, se razprostira Kuba, na vzhodu Portoriko, jugozahodno pa leži Jamajka. Otok si delita špansko govoreča Dominikanska republika (48.443 km²) in nekdanja francoska kolonija Haiti (27.750 km²). Dominikanska republika je postala neodvisna leta 1863 in je danes predsedniška republika z dvodomnim parlamentom. V začetku tega stoletja so državo za osem let zasedle ameriške čete, po njihovem odhodu pa je na oblast kmalu prišel

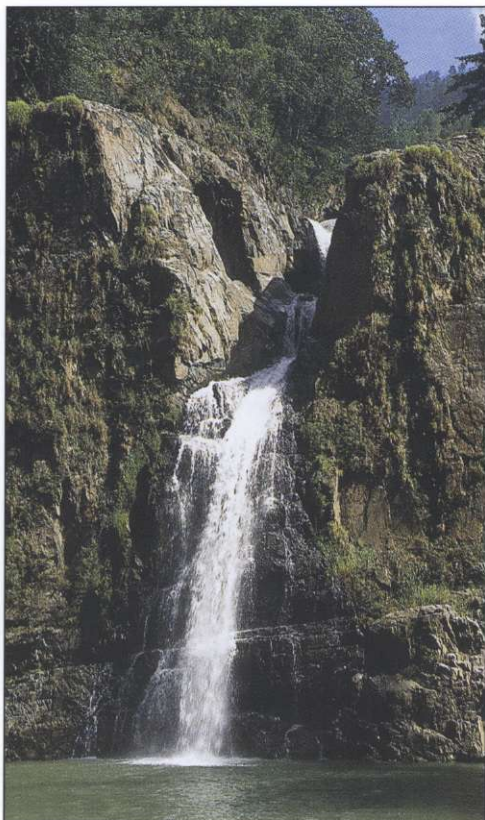
Slika 1: Severni predeli otoka so bolj sušni (foto: Igor Fabjan).

vojaški diktator Trujillo. Leta 1961 je umrl nasilne smrti in po nekaj desetletjih politične nestabilnosti so se v devetdesetih letih razmere v državi kolikor toliko normalizirale.

Tudi obilo sonca, bujno rastlinje in vedno toplo morje vplivajo na razmeroma srečno življenje otočanov. Za naša pojmovanja so večinoma revni, toda kljub preprostemu življenju veliko bolj veseli in nasmejani kot večina Evropejcev. Prebivalci Dominikanske republike so večinoma mulati, 16 % je belcev, 11 % pa črncev. Belci predstavljajo vrh premožne elite. Država ima skoraj osem milijonov prebivalcev, od katerih jih več kot dva milijona živi v prestolnici. Večina domačinov je rimokatolikov, vendar tod preveva krščanstvo drugačen duh. Če so verski obredi v večjih mestih podobni tistim, ki smo jih vajeni pri nas, pa je na vasi drugače. Nedelja je čas za mašo, pa tudi priložnost za srečanje s prijatelji in postavljanje v najljubši obleki. Poleg tega je tudi sam verski obred marsikje na moč živahen, saj si ga ni mogoče predstavljati brez ubranega petja ob spremstvu kitar.

Večina domačinov živi predvsem od ribolova, kmetovanja ali sadja, ki v tropskem podnebju uspeva celo leto. Tudi s toploto narava tod ne skopari, saj se celo v zimskem obdobju temperatura le redko spusti pod dvajset stopinj Celzija. Noči so hladnejše le v osrednjem, najbolj hribovitem predelu, kjer se nad vsemi vrhovi ponosno dviga tudi najvišji vrh Karibov, 3175 metrov visoki Pico Duarte. Poleg vedno pomembnejšega turizma igra v gospodarstvu najvidnejšo vlogo kmetijstvo, predvsem pridelava sladkornega trsta, kave, tobaka in kakava. Živinoreja je slabo razvita. Izkoriščajo tudi neprav številna nahajališča rud, predvsem zlata, srebra, aluminija, niklja in platine. Pomembna so še nahajališča jantarja. Dokaj razvita je zlasti predelovalna industrija, ki pa živi predvsem na račun domačega trga.

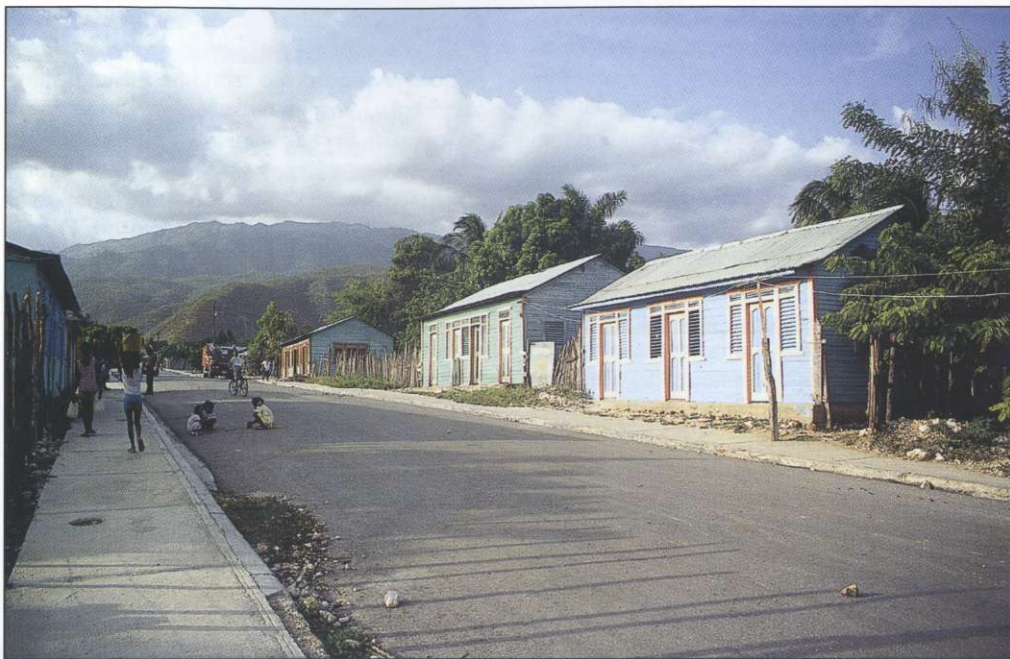
Prebivalci Dominikanske republike so se k sreči še dovolj zgodaj zavedli, da je potrebno naravne lepote, ki privlačijo turiste, še posebno skrbno varovati in tako so najbolj zanimive dele otoka razglasili za naravne parke.

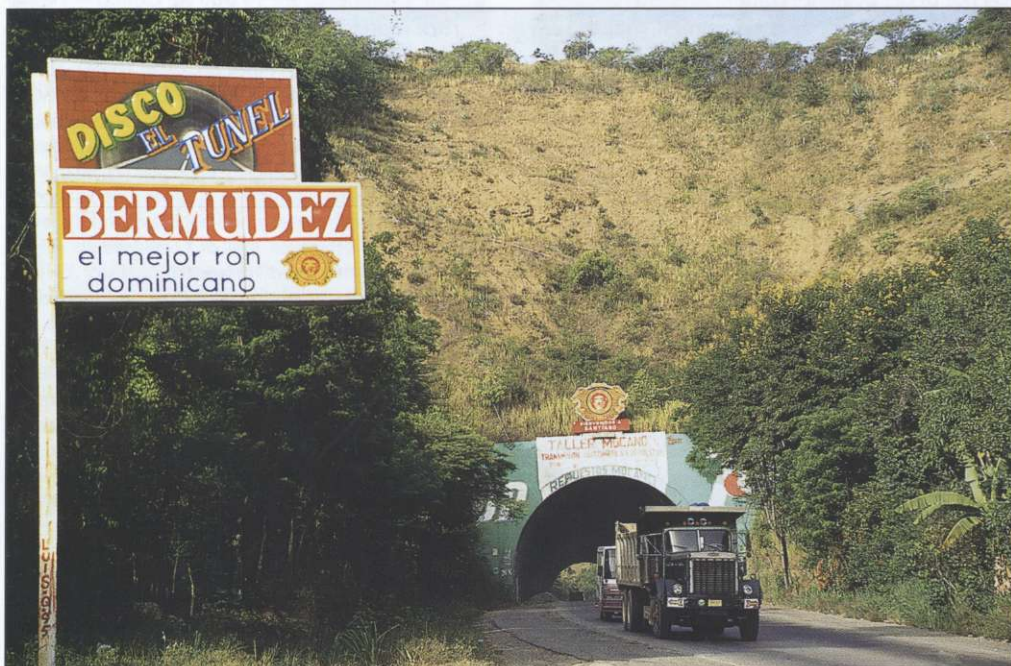
Slika 2: Turiste v notranjost privabljata predvsem hladnejša klima in tople reke s številnimi slapovi (foto: Igor Fabjan).

In to ne zgolj formalno, saj je dostop v parke omejen in praviloma dovoljen le organiziranim skupinam pod vodstvom upravnikov. Večina zaščitenega ozemlja je k sreči tudi težko dostopnega, tako da so kršitve redke. Eden zanimivejših parkov je jezero Enriqueillo. Pravzaprav je pozornost obiskovalcev usmerjena le na otok Cabritos, na katerem živi največja kolonija ameriških krokodilov na tem koncu sveta. Zanimiv je tudi zaliv Semana, ki se ponaša s slikovito obalo, polno zverženih otočkov, poraslih z eksotičnim rastjem. Del obale se zajeda globoko med razpredene korenine mangrov, ki tvorijo posebno življenjsko okolje za številne živalske vrste. S pravo posebnostjo se ponaša tudi okoliško morje, saj se prav sem vsako leto vračajo skupine kitov.

Prestolnica Dominikanske republike Santo Domingo je bila v obdobju po svoji ustanovitvi leta 1496 najpomembnejše mesto novo odkritih dežel. Tu je bilo izhodišče najpomembnejših španskih odprav v notranjost ameriške celine. Domačini ga imenujejo »zibelka Amerike«, saj je bilo to prvo mesto Evropejcev na ameriških tleh. Prvotno naselbino je ustanovil Kolumbov brat Bartolome, toda lesene kolibe je pometel eden izmed karibskih viharjev. Španci so hitro zgradili novo, zidano mesto, ki se je lahko kosalo celo z najrazkošnejšimi mesti Evrope. Tako se Santo Domingo ponaša s prvo univerzo, utrdbo, katedralo, bolnico in samostanom, ki so jih Evropejci postavili v Ameriki. Mesto je postalo odskočna deska in priložnost novega življenja za pustolovce in redovnike. Med varnimi mestnimi zidovi so svoj čas bivali Kolumbi, Amerigo Vespucci in Vasco Núñez de Balboa. V pristanišče so prihajale španske ladje, natovorjene s smodnikom, oljem in živili, v Evropo pa so se vračale polne zlata in biserov. V času vladavine španskega podkralja Diega Kolumba, so v mestu zgradili nekaj čudovitih zgradb, med katerimi je bila najsijajnejša njegova palača Alcazar (iz l. 1510). Zanimivo je, da so pri gradnji uporabljali le preprosta orodja in da tudi pri postavitvi lesenih delov v 22 sobah z 72 vrati in okni niso uporabili niti enega žebelja! Del mesta z obnovljenimi zgradbami iz Kolumbovih časov se imenuje Zona colonial in tu se zadržuje večina tujih obiskovalcev. S posebno zanimivo preteklostjo se ponaša prva otoška katedrala. V njenih kapelah so bili shranjeni posmrtni ostanki številnih pomembnežev, med katerimi je bil vsekakor najslavnejši Krištof Kolumb. Kolumb je umrl 20. maja leta 1506 v španskem Valladolidu, kjer je bil pokopan in kasneje prenešen v Sevillo. Tu je počival vse do izgradnje katedrale v Santu Domingu (l. 1540), ko je snaha Maria de Toledo sklenila izpolniti njegovo željo, da bi bil pokopan na svojem najljubšem otoku. V naslednjih desetletjih so po Karibskih morjih vse bolj pogumno ropali pirati in tudi večja mesta niso bila varna pred roparskimi pohodi. V strahu pred oskrunitvijo Kolumbovega groba je eden izmed škofov izbrisal

Slika 3: Večina hiš s podeželja je lesenih, njihovo preprostost pa poživljajo pisane barve (foto: Igor Fabjan).

Slika 4: Notranjost Dominikanske republike je hribovita, toda kljub temu so do vseh večjih krajev speljane dobre ceste (foto: Igor Fabjan).

napise na grobnicah in tako so ostale nedotaknjene tudi skozi najbolj burna leta. Za Kolumba so se začeli Španci ponovno zanimati šele leta 1775, ko so morali prepustiti vzhodni del otoka Francozom. Ker je pod popolno špansko oblastjo ostala le še Kuba, so hoteli, da Kolumb počiva v »španski zemlji« in tako so odpeljali žaro z domnevnimi admiralovimi ostanki. Dobrih sto let kasneje pa so med obnovitvenimi deli v katedrali naleteli na svinčeno skrinjo z zgovornim napisom: »slavni baron Krištof Kolumb – prvi ameriški admiral«. Španci so v naglici prenesli na Kubo napačno skrinjo in tako so v Dominikanski republiki burno proslavili Kolumbovo »vrnitev«.

Danes se Santo Domingo ponaša tudi z velikansko grobnico slovitega morjeplovca Kolumba. Monumentalna zgradba v obliki križa je bila slovesno odprta leta 1992, ob petstoletnici odkritja Amerike. Visoka je kot večnadstropni blok, toda velikanske količine železobetona so izkoriščene le v pritličju. Osrednji del pod stičiščem križa zavzema mavzolej s skrinjo, v kateri naj bi bili posmrtni ostanki Krištofa Kolumba. V ostalih prostorih se s skromnimi razstavami predstavljajo države, ki so financirale projekt, del pa zavzema tudi muzej s predmeti iz Kolumbovih časov. Vrh Kolumbovega svetilnika je postavljena še ena posebnost, naprava za projiciranje laserskih žarkov, ki na nočnem nebu izrišejo podobo križa. Elektronska naprava pa je hudo požrešna, zato jo vklopijo le redkokdaj, običajno ob posebnih priložnostih ali pa ob nedeljah. Eden najbolj perečih problemov dominikanskega gospodarstva je namreč oskrba z električno energijo in redukcije so del vsakdanjika, kakršnemu se skušajo premožnejši domačini prilagoditi z majhnimi dizelskimi agregati.

Ulice Santo Dominga oživijo navsezgodaj. Ko sonce še ne pripeka s polno močjo, najprej zabrenčijo motorji, zarohnijo tovornjaki in se v družbi tisočernih avtomobilov zapodijo po širokih mestnih avenijah. K zajtrku vabijo stojnice na kolesih, ki se, kot bi čez noč zrasle iz tal, druga za drugo ponujajo na pločnikih. To so prvi zanesljivi znanilci novega dne in ob njih se ustavi tudi marsikateri poslovnež s trdno zave-

zano kravato. Mestni živžav rahlo zamre šele v času opoldanske vročine. Toda v poznem popoldnevu ponovno izbruhne z enako silovitostjo kot v jutranjih urah. Vsepovsod se živahno trguje do prvega mraka, ko pisano množico namesto trgovcev prevzamejo lastniki številnih lokalov in premičnih restavracij. Takrat se ponujeni hrani in pijači pridruži še glasba. Prihaja iz stoterih tranzistorjev in grl potujočih pevcev, ki osrečujejo premožnejše goste ob vedno polnih mizah. Ob obali je še posebno živahno konec julija, ko mesto praznuje festival merengueja, živahne otoške glasbe. Ob glasbi bobnov, kitar in nekakšnega ribežna – guire se svet zavrti s pospešeno hitrostjo. Merengue je neprestano prisoten v vseh kotičkih dežele, razen – kakšna ironija – v turističnih naseljih. Otoška glasba te spremlja na ulici, v trgovini, dragi restavraciji ali cenenem lokalu, v kinu pa tudi na vseh mogočih prevoznih sredstvih.

1. Booth, E. 1991: *Jamaica and the Greater Antilles*. London.
2. de Caminero, R. 1988: *La Coticca – National tourism guide to the Dominican Republic*. Santo Domingo.
3. Kljun, V. 1997: *Svet v žepu*. Mladinska knjiga, Ljubljana.

DOGODKI, OCENE, DRUŠTVA**SEMINAR ODDELKOV ZA GEOGRAFIJO
FILOZOFSKE FAKULTETE UNIVERZE
V LJUBLJANI IN UNIVERZE JOHANN
WOLFGANG GOETHE V FRANKFURTU****Mirko Pak**

Aktualna problematika globalizacije in razvoja mest je bila razlog za to poročilo o že sedmem srečanju obeh oddelkov, tokrat od 13. do 14. aprila 1999 v Ljubljani. Še več pove sam naslov srečanja: »Budočnost mest – globalizacija in regionalizacija kot moteča dejavnika«. Pet nemških in osem slovenskih geografov, poleg sodelavcev Oddelka še sodelavci Pedagoške fakultete v Mariboru, Geografskega inštituta in Urada za prostorsko planiranje MOK, je v trinajstih referatih predstavilo rezultate raziskovanja zgostitvenih območij v Frankfurtski kotlini in v Sloveniji.

Že v uvodnem referatu »Globalizacija in regionalizacija kot novi pogledi na geografsko proučevanje mest« je K. Wolf pravzaprav zastavil okvir vsem poročilom, še posebej pa nemškim prispevkom, ki so nas seznanili z rezultati raziskovanj perspektive upravne delitve, regionalne identitete, stopnje in perspektive medobčinskega sodelovanja in ekstremne suburbanizacije v frankfurtskem obmestju (Späckgürtel). Glede na to, da sodi Frankfurtska kotlina med najmočnejša zgostitvena območja na sploh, so tam suburbanizacijski procesi še posebej intenzivni, tržno opredeljeni, konfliktni, raznovrstni in globalni v strukturnem in prostorskem pogledu. To, kar se dogaja v Frankfurtski kotlini, je ustvarjanje nedefinirane mestne regije brez mej med administrativnim mestom in njegovim obmestjem. Ob tem nastajajo številna težko rešljiva vprašanja mestno-izvenmestnega prostora, upravljanja in usmerjanja nadaljnega razvoja takega dinamičnega zgostitvenega območja. Konflikti med mestom in okolico, mestno in obmestnimi občinami ter med dejavnostmi so pretežno ekonomske, oziroma kar finančne narave, pri čemer nič manj ne prizadenejo prostora. In zato je intenzivno geografsko proučevanje in iskanje rešitev nujno, še posebej zaradi, kljub ozki problemski obravnavi, širokega in kompleksnega geografskega pogleda in mestoma tudi pristopa. Da so se podobni razvojni procesi dotaknili tudi že naših mest in da se bodo v naslednjih letih še poglobili, ne gre dvomiti. In prav tako ne, da bo na to odločilno vplivala globalizacija, pri čemer bo vpliv regij in regionalizacije, obravnave mest ter urbanizacijske in suburbanizacijske problematike vedno pomembnejši.

Slovenski referenti so govorili o slovenskih mestih v luči globalizacije in trajnostno-sonaravnega razvo-

ja, urbanizaciji Slovenije v luči globalizacije, globalizaciji in razvoju slovenskih mest, vprašanih regionalnega razvoja Slovenije, o razlikah v življenjski ravni med slovenskimi mesti, obmestji in podeželskimi območji, morfoloških značilnostih slovenskih mest, socialnogeografski preobrazbi Ljubljane ter o vlogi in pomenu oskrbnih središč v slovenskem poselitenem sistemu. Očitno je, da bo tudi v slovenski geografiji potrebno posvečati mestom in suburbanizacijski problematiki na sploh več pozornosti, pa tudi več domačih in mednarodnih strokovnih srečanj, ki jih je na področju geografije zadnja leta na splošno vse premalo za hitrejši in neposreden prenos znanja. Ni dvomiti, da se bo zanje našla podpora, podobno kot sta Ministrstvo za znanost in tehnologijo ter Urad za prostorsko planiranje Ministrstva za okolje in prostor podprla tudi to srečanje.

**MEDODDELČNI GEOGRAFSKI SREČANJI
Dejan Rebernik**

V septembru so se člani Oddelka za geografijo sestali s kolegi iz mariborske in zagrebške univerze. Srečanja med geografi iz Ljubljane, Zagreba in Maribora imajo že dolgo tradicijo. Obe srečanja sta bili delovni in strokovni, hkrati pa tudi družabni. Udeležba je bila v obeh primerih polnoštevna, kar dokazuje, da so takšna srečanja potrebna in koristna.

Zagrebski kolegi z Oddelka za geografijo Naravoslovno-matematične fakultete so nas povabili v Podravino, natančneje v njeno središče Koprivnico in sosednji Đurđevac. Naš gostitelj je bil dr. Dragutin Feletar. Osnovna tema je bila obmejnost oziroma geografsko proučevanje obmejnosti in obmejnega prostora na primeru slovensko-hrvaške meje. Poleg tega smo spoznali hrvaško pokrajino ob Dravi, posebno pa občino in mesto Koprivnica. V pogovoru s predstavniki občine smo spoznali najnovejše gospodarske, socialne in prostorske procese v tem delu Hrvaške. Obiskali smo

Srečanje z Oddelkom za geografijo PMF Zagreb, 21. 9. 1999: Koprivnica – razprava in sprejem na občini (foto: Mirko Pak).

S srečanja z Oddelkom za geografijo Pedagoške fakultete v Mariboru 28. 9. 1999: med razpravo o kmetijski problematiki s predstavniki občine Veržej (foto: Mirko Pak).

tudi največje črpališče zemeljskega plina na Hrvaškem – Molve pri Đurđevcu.

S kolegi z Oddelka za geografijo s Pedagoške fakultete v Mariboru smo se srečali 28. septembra v Slovenskih goricah. Mariborski geografi so nam predstavili to slovensko pokrajino, s poudarkom na problematiki kmetijstva. Obiskali smo kmetijo Štuhec v Bolehnečicah v občini Sv. Jurij ob Ščavnici. Gre za eno največjih in najuspešnejših kmetij v tem delu Slovenije. Gospodar kmetije nam je predstavil problematiko kmetijstva v svojem kraju, kjer so izvedli komasacije kmetijskih zemljišč. V nadaljevanju smo se sestali s predstavniki občine Veržej v Bunčanah. Ob tem so bile predstavljene nekatere aktualne teme, povezane s slovenskim kmetijstvom. Sledila je živahna diskusija s predstavniki občine in kmeti. Na koncu smo obiskali še kmetijo Štiš v Noršincih, ki velja za kmetijo z največ obdelovalnimi površinami v Sloveniji (več kot 200 hektarov!). Gospodar nam je predstavil svojo kmetijsko proizvodnjo in svoje poglede na problematiko slovenskega kmetijstva.

Obe srečanji sta potekali v zelo delovnem in prijateljskem vzdušju. Pokazali sta na nujnost izmenjave strokovnih izkušenj, rezultatov raziskovalnega dela in sodelovanja pri znanstveno-raziskovalnem in pedagoškem delu geografskih oddelkov.

Srečanje z Oddelkom za geografijo Pedagoške fakultete v Mariboru 28. 9. 1999: na kmetiji Štiš, ki obdeluje kar 200 ha kmetijske zemlje v Noršincih pri Ljutomeru (foto: Mirko Pak).

3. POLETNI TABOR ŠTUDENTOV GEOGRAFIJE – PREKMURJE/MURAVIDEK '99 Matija Zorn

Že tretje leto zapored je Društvo mladih geografov Slovenije (DMGS), društvo študentov geografije Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, organiziralo poletni tabor za študente geografije in sorodnih ved.

Tabor je potekal v Prekmurju in Porabju od 6. do 12. julija 1999. Tokrat ni potekal pod šotori, kot je bila praksa do sedaj, pač pa je bila naš dom dvojezična osnovna šola (DOŠ Dobrovnik) v naselju Dobrovnik/Dobronak. Bivali smo na dvojezičnem območju in v naselju, kjer dve tretjini prebivalcev pripada madžarski narodni skupnosti. Glede na dvojezično okolje smo se tudi sami skušali obnašati dvojezičnosti primerno, zato je bilo popolno ime tabora: 3. poletni tabor študentov geografije/3. geográfiai ifjúsági tábor – Prekmurje/Muravidék '99.

Za delovno območje smo si izbrali Prekmurje, kar je med drugim povezano z dvema obletnicama, ki so jih v tem letu praznovali v regiji. Prva obletnica je bila posvečena 80-letnici priključitve Prekmurja Sloveniji. Po prvi svetovni vojni je vojska Kraljevine SHS 12. avgusta 1919 z dovoljenjem pariške mirovne konference zasedla Prekmurje, trianonska mirovna pogodba, podpisana z Madžarsko leta 1920, pa je določila novo državno mejo med Madžarsko in Kraljevino SHS, ki velja še danes. Leta 1919 je bogojinski župnik Ivan Baša ob priključitvi Prekmurja zapisal: »Prebivalci Slovenske krajine slovesno izjavljamo, da smo vsekdar bili in hočemo biti in ostati Slovenci. Mi hočemo ostati združeni s Slovenci na drugi strani Mure v združenji Sloveniji!«

Druga pomembna obletnica pa je povezana z dvojezičnim šolstvom v Prekmurju, ki je v tem letu praznovalo svojo 40-letnico. Model dvojezičnega šolstva je bil v Prekmurju uveden v osnovne šole leta 1959, po eni strani z namenom, da bi dvignili izobrazbeno raven učencev, po drugi strani pa zato, ker so pripadniki madžarske narodne skupnosti v čedalje večjem številu vpisovali svoje otroke v slovenske oddelke namesto v oddelke z madžarskim učnim jezikom. Eden izmed vzrokov za tako ravnanje staršev je bil, da učenci, ki so končali osnovno šolo v madžarskih oddelkih, niso imeli možnosti nadaljevati šolanje. Vojvodina je bila zelo oddaljena, Madžarska pa je bila zaprta z železno zavoso. Bistvo modela dvojezičnega izobraževanja je bilo, da sta se pri vseh urah pouka izmenoma uporabljala oba jezika. Dve leti kasneje so dvojezični program uvedli tudi v vrtce. Leta 1980 pa je bil sprejet zakon, po katerem je postalo za vse dijake srednjih šol na narodnostno mešanem območju obvezno učenje madžarskega jezika.

Pri terenskem delu smo medse povabili profesorje, kolege, domačine in politike, ki se tako ali drugače v vsakdanjem življenju ali strokovno ukvarjajo

s Prekmurjem in Porabjem. V sedmih dneh tabora smo imeli v gosteh kar 13 predavateljev. Na tem mestu bi se radi vsem najlepše zahvalili, da so si vzeli čas in nam priskočili na pomoč.

Glavni poudarek smo letos dali obmejnosti, problematiki dvojezičnosti, strpnosti in sobivanju narodnih in verskih skupnosti. V tem oziru je potekalo tudi delo na terenu, ki je bilo temu primerno bolj družbenogeografsko obarvano.

S programom smo začeli že prvi dan, ko nam je naš gostitelj, ravnatelj DOŠ Dobrovnik Ladislav Solarič predstavil dvojezično šolstvo in probleme, s katerimi se srečuje. Za njim sta se nam pridružila prof. dr. Marijan M. Klemenčič (Oddelek za geografijo FF) in Irma Potočnik (Oddelek za geografijo FF). Sledilo je celovito geografsko predavanje o Prekmurju, ki nam je približalo fizično in družbeno geografijo te regije. Predavanje je bilo tudi uvod v terensko delo, ki sta ga naslednji dan vodila oba predavatelja.

Drugi dan smo se zapeljali na Goričko v naselja Zgornji Petrovci, Šulinci in Lucova, kjer smo izvedli anketiranje, saj smo skušali dobiti vpogled v socialno in ekonomsko strukturo prebivalstva. Zanimalo nas je predvsem, kdo živi v posameznem gospodinjstvu, koliko članov šteje gospodinjstvo in s čim se ukvarjajo. V tem oziru je zlasti pomembno vprašanje ali gospodinjstvo ima potomce in ali so le-ti sposobni oziroma željni prevzeti vodenje posesti oziroma gospodarstva. Ekonomski vidik je osvetljevalo vprašanje o zaposlitvi pa tudi o migracijah delovne sile in šolarjev. Sklepi del ankete se je ukvarjal z dojemanjem prostora in odnosom vasčanov do naselja in regije, v kateri živijo. Rezultati anket bodo objavljeni v eni od naslednjih števil Geomixa, glasila DMGS.

Po izvedbi anket je sledil ogled severnega in zahodnega dela Goričkega. Goričko je sicer ena najbolj agrarnih pokrajin v Sloveniji, čeprav so naravne razmere za kmetijstvo slabe. Prst je izprana, v ozkih dolinah vlažna, na slemenih pogosto prodnata, poleg tega pa relief ne omogoča intenzivne strojne pridelave in obdelave. K slabšemu stanju je svoje doprineslo še ogrsko dedno pravo, katerega posledica je zelo razparcelirana posest.

Terensko delo drugega dne smo zaključili v Gančanih, kjer smo si pri družini Kuzma ogledali postopek izdelovanja lesenih sodov, ki jih izdelujejo za vse večje vinske kleti v Sloveniji.

Tretji dan se nam je pridružila Barbara Lampič (Inštitut za geografijo), ki nam je predstavila osnovne značilnosti kmetijstva v Prekmurju, za tem pa smo si skupaj ogledali prašičjo farmo Nemščak pri Ižakovcih. Farma je ena od osmih prašičjih farm v Sloveniji. Od teh so štiri v severovzhodni Sloveniji (Nemščak, Podgrad, Draženci in Cven), ostale pa so v Klinji vasi pri Kočevju, v Ihanu, na Krškem polju in pri Stični. Na farmi je stalno okrog 50.000–55.000 prašičev, letna proizvodnja mesa evropske kvalitete pa skupaj z drugimi

farmami v Sloveniji zadosti 70 % slovenskih potreb (letno v Sloveniji 550.000 glav). Farma predstavlja zaradi velike koncentracije živali veliko ekološko obremenitev, zlasti za podtalnico, ki je na tem območju zelo plitva (1,5 do 4 m globoko) in Muro, ki pa je že tako ali tako zelo onesnažena. Podtalnico dodatno obremenjuje tudi intenzivno kmetijstvo na Murskem polju, zlasti z uporabo organskih gnojil (predvsem gnojevke), mineralnih gnojil in raznih pesticidov.

Cetrti dan smo namenili Slovincem v Porabju. V Monoštru/Szentgotthárdu smo se srečali z Marijano Sukič, urednico revije Porabje in Jožetom Hirnökom, predsednikom Zveze Slovencev na Madžarskem (Zveza), ki je bila ustanovljena leta 1990. V pogovoru z njima smo se seznanili z aktualnimi in preteklimi problemi, s katerimi se srečuje in se je srečevala slovenska manjšina na Madžarskem. V slovenskem Porabju (94 km²) živi danes v sedmih vaseh (Gornji Senik/Felsőszölnök, Dolnji Senik/Alsószölnök, Sakalovci/Szakonyfalu, Andovci/Ujbalzsafalvaki, Verica-Ritkovci/Permise-Ritkaháza, Števanovci/Ápátistvánfalva in Slovenska ves/Rábátótfalu – slednja je upravno že del Monoštra) in v Monoštru okrog 4000 Slovencev, na celem Madžarskem pa ocenjujejo, da živi okrog 5000 Slovencev. Poleg Slovencev sta v Porabju tudi nemška in romska narodna skupnost.

Do razpada nekdanje Jugoslavije so bili porabski Slovenci organizirani v okviru Demokratične zveze južnih Slovanov, vendar je bil (predvsem finančni) položaj vse slabši, tako da so se s pomočjo in podporo slovenskih oblasti osamosvojili. Zveza je 18. novembra 1998 odprla v Monoštru nov kulturni center. V istem posloplju deluje tudi Hotel Lipa, ki so ga odprli januarja 1999. V hotelu s 54 posteljami nudijo možnosti kongresnega turizma in ker podobnih dvoran v Železni županiji/Vas megye primanjkuje, živijo zlasti od tega. Najnovejša pridobitev Zveze pa je lokalni radio, ki je začel z oddajanjem programa 21. oktobra 1999. Radio, ki je nastal s sodelovanjem Murskega vala in finančno pomočjo Republike Slovenije, bo sprva oddajal program v narečju, po določenem prehodnem času pa bo prešel na knjižni jezik. V okviru Zveze deluje tudi založniška dejavnost. Do sedaj so izdali osem knjig. Slovenci v Porabju izdajajo s finančno pomočjo Urada RS za Slovence v zamejstvu in po svetu ter Javnega sklada za narodne in etnične manjšine na Madžarskem tudi časopis Porabje, ki izhaja v nakladi 1.200 izvodov.

Po vrnitvi v Slovenijo je sledil obisk tromeje in ogled Gradu, največjega kraja na Goričkem, ki je dobil ime po gradu, pod katerim se je razvil. Grad smo si ogledali v spremstvu župana občine Grad Daniela Kalamarja. Okolica kraja Grad je geografom znana tudi po nahajališčih bazaltnega tufa.

Sledil je postanek v Moravskih Toplicah, kjer je danes sedež seniorata evangeličanske cerkve v Sloveniji, ki ga vodi Geza Erniša. Z njim smo imeli dalj-

ši pogovor o protestantizmu in evangeličanski cerkvi pri nas. V Sloveniji živi okrog 20.000 protestantov, ki so v glavnem evangeličani. Ti imajo v Prekmurju deset cerkvenih občin (gmajn), po eno pa še v Ljubljani, Mariboru in Apačah. Evangeličanska cerkev je organizirana manj strogo hierarhično kot katoliška, saj so nad verniki le duhovniki, prvi med njimi oziroma prvi med enakimi pa je senior, ki je izvoljen izmed duhovnikov za dobo šestih let.

Četrty dan smo zaključili tako, kot smo ga začeli: z manjšinsko problematiko. Večerno predavanje v prostorih DOŠ Dobrovnik sta imela prof. dr. Albina Nečak-Lük (Inštitut za narodnostna vprašanja) in njen soprog, prof. dr. Dušan Nečak (Oddelek za zgodovino FF). Predavanje nam je osvetlilo razlike in podobnosti pri problematiki madžarske in italijanske manjšine pri nas in slovenske manjšine v Porabju, na avstrijskem Koroškem in v Italiji. Seznanili smo se z manjšinsko zakonodajo v Sloveniji, nismo pa se mogli izogniti tudi aktualnim polemikam o nemški narodni skupnosti pri nas.

Peti dan dopoldan smo izvedli enako anketo kot drugi dan na Goričkem, le da smo si tokrat za primerjavo izbrali dve ravninski naselji. Anketirali smo v Dobrovniku in v sosednji slovenski vasi Strehovci.

Popoludan smo se odpravili v Prosenjakovce/Partosfalvi, kjer je izpostava Doma za odstranjevanje tujcev iz RS (bivši Prehodni dom za tujce), ki ima sedež v Ljubljani in spada pod Ministrstvo za notranje zadeve RS. Tu smo se srečali z Ernestom Bedekom, vodjo izpostave, ki nas je seznanil s problematiko ilegalnega prestopanja meje in s funkcijo Slovenije pri ilegalnem tranzitu tujcev na zahod. Prehodni dom se nahaja v nekdanji vojašnici jugoslovanske vojske in je oddaljen 130 m od državne meje z Madžarsko. Dom je pričel delovati 1. januarja 1994. Takrat so predvidevali, da bo v njem živelo do trideset tujcev na mesec, vendar jih je razvoj dogodkov presenetil. Leta 1998 so tako gostili 4.040 tujcev, med januarjem in junijem 1999 pa že 4.632.

Popoludan nas je na DOŠ v Dobrovniku obiskala poslanka madžarske narodne skupnosti v Državnem zboru Republike Slovenije Marija Poszonec, ki je na tej osnovni šoli službovala 17 let kot učiteljica. Ob njenem predavanju smo dobili vpogled v manjšinsko problematiko s stališča manjšinskega politika in se seznanili s problemi, s katerimi se srečujejo manjšinski politiki pri nas, in odnosom posameznih parlamentarnih strank do teh problemov. O Madžarih, torej o madžarski manjšini v Sloveniji, poslanka pravi: »Nismo mi priseljeni sem, ampak nas je meja pustila tukaj.« Po popisu iz leta 1991 živi v Sloveniji v 36 naseljih 8.503 Madžarov (0,43 % prebivalcev Slovenije), ki imajo na od 3 do 5 km širokem pasu ob madžarski meji z zakonom določen poseben status.

Šesti dan je bil hkrati tudi zadnji dan terenskega dela. Začeli smo ga z bogoslužjem v evangeličanski cerkvi v Moravskih Toplicah, ki ga je vodil Geza Erniša, potem pa je sledil obisk Pokrajinskega muzeja

v Murski Soboti, ki je letos dobil nagrado Evropskega sklada (podobno, toda nižjega ranga kot kobariški muzej prve svetovne vojne leta 1993). Sledil je ogled romskega naselja pri Černelovcih in potem še ogled Lendavskih goric. Zanje je značilna velika razdrobljenost, saj je skoraj 1.000 ha vinogradov razdeljenih med več kot 3.000 lastnikov iz preko 40 krajev, tako da povprečna velikost vinogradov znaša 0,15 ha.

Dan smo začeli in končali v cerkvi, saj je bil kot zadnja točka programa predviden obisk Sela z romanško rotundo Sv. Nikolaja iz prve polovice 13. stoletja.

Na koncu bi se za uspešno izvedbo tretjega tabora DMGS še enkrat radi zahvalili vsem predavateljem in domačinom, ki so nam bili pripravljene pomagati in so prevzeli vodstvo po Prekmurju, še posebej pa se zahvaljujemo prebivalcem Dobrovnika, ki so nas tako lepo sprejeli medse in s tem pripomogli k odličnemu počutju udeležencev.

PODIPLOMSKI ŠTUDIJ GEOGRAFIJE ZA PODROČJE IZOBRAŽEVANJA Ana Vovk Korže

Na Oddelku za geografijo Pedagoške fakultete v Mariboru se v študijskem letu 1999/2000 pričenja prvo leto vpisa na podiplomski študij geografije za pridobitev magisterija in doktorata za področje izobraževanja. Namen podiplomskega študija je izobraževanje diplomantov za opravljanje zahtevnejših oblik pedagoškega dela in ustvarjanje pogojev za raziskovalno dejavnost na področju pedagoške geografije. Organiziran študij na magistrski stopnji traja 2 leti oziroma 4 semestre, doktorski študij pa poteka po individualnem študijskem programu in traja še nadaljnji dve leti.

V izvajanje programa so poleg sodelavcev Oddelka za geografijo Pedagoške fakultete vključeni še profesorji Filozofske fakultete v Ljubljani in sodelavci univerz v Bayreuthu, Zagrebu in Szombathelyju.

Kratka predstavitev predmetnika:

A. Organizirane oblike študija

1. letnik: Didaktika, Teorije in metode v fizični geografiji, Izbirni predmet*, Teorije in metode v družbeni geografiji, Izbirni predmet*, Regionalna geografija Slovenije.
2. letnik: Teorije in metode v regionalni geografiji, Didaktika geografije, Komunikacija za učitelje, Izbirni predmet*.

B. Individualno raziskovalno delo

2. letnik: Izdelava magistrske naloge in vključevanje v projekte.

*Izbirni predmeti: Geomorfologija, Klimatogeografija, Hidrogeografija, Pedobiogeografija, Geografija prebivalstva, Geografija podeželja, Geografija naselij, Urejanje prostora in Pokrajinska ekologija.

Za doktorski študij se pripravi individualen študijski program, ki je vezan na vsebino doktorskega dela.

Zaenkrat je program podiplomskega študija usmerjen na področje izobraževanja, načrtujemo pa razširitev programa z različnimi smermi znotraj geografije.

GEOGRAFSKI RAZISKOVALEC Darja Gros

Nedavno je pri založbi Mladinska knjiga izšel slovenski prevod zbirke **Geografski raziskovalec** britanskega avtorja Philipa Sauvaina. Zbirka treh knjižic s po 30 stranmi srednjega formata v trdi vezavi obravnava naravnogeografske elemente pokrajine: gore, reke in doline ter morja in oceane. Je bogato opremljena s skicami in fotografijami, ki popestrijo sicer kratko in preprosto razlago. Na koncu vsake knjižice sta dodana še slovar in indeks.

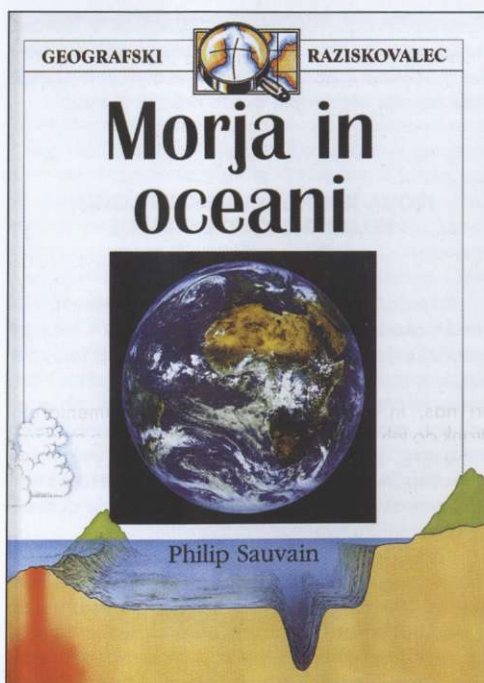
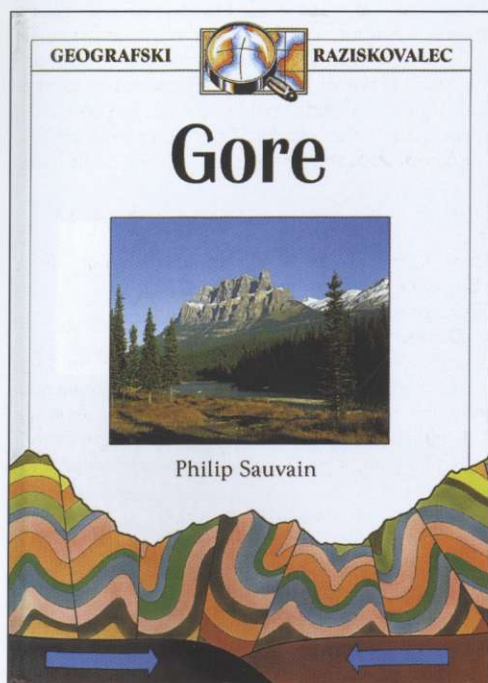
Vsaka knjižica je razdeljena na 12 tematskih sklopov, predstavljenih iz različnih zornih kotov, vendar zaključeni v celoto, ki nam v zaporedju ponujajo odgovore na vprašanja, kako in zakaj so različni geografski pojavi nastali, kako se razvijajo in spreminjajo ter kako vplivajo na življenje ljudi.

Prva knjižica v zbirki govori o **gorah**. Sprva primerja najvišje vrhove celin, sledi razlaga o nastanku gora in njihovem preoblikovanju v ledeni dobi. V na-

daljevanju izvem nekaj o gorskem podnebju, rastlinstvu in živalstvu. V knjižici najdemo med drugim tudi odgovore na vprašanja, zakaj na Kilimandžaru, ki se nahaja blizu ekvatorja, ležita sneg in led vse leto, zakaj nekatere živali spreminjajo barvo, katere nevarnosti prežijo na ljudi v gorah, na kakšen način poteka promet po strmih pobočjih, kako lahko izraba naravnih virov osiromaši gorsko okolje, zakaj je kmetovanje v gorah tako težko in kako gorsko okolje izrabiti za turizem (primer Chamonixa v Franciji). Nenazadnje nas avtor opozori tudi na občutljivo gorsko okolje in varovanje le-tega pred škodljivimi učinki.

Reke in doline so vsebinsko nadaljevanje prve knjižice. Tu spoznamo reke od izvira do izliva, hkrati pa tudi izvemo, kako so reke sploh nastale, kako oblikujejo doline, slapove in soteske, zakaj vijugajo in kakšni so učinki, kadar prestopijo bregove. Kako človek lahko nadzoruje rečni tok, je prikazano na primeru velikega sistema rek Misisipi in Misuri. Izraba rečnih tokov nam je predstavljena preko rekreacije ob rekah in na njih, rečnega prometa ter jezov z velikimi akumulacijskimi jezeri, ki v mnogih sušnih državah služijo kot viri pitne vode, za namakanje polj, pogosto pa jih izrabljajo tudi za proizvodnjanje hidroenergije. Na koncu avtor posveti nekaj prostora tudi človekovim dejavnostim, ki škodijo vodam, oziroma (ne)sožitju človeka z naravo.

Tretja knjižica, **Morja in oceani**, je po zasnovi podobna prvima dvema. Tu izvem, zakaj je Zem-

lja iz veselja videti modra, da se ognjenika na Havajskem otočju dvigata z oceanskega dna več kot 9500 m visoko, da školjke in polži dobijo kalcijev karbonat, ki ga potrebujejo za nastanek svojih lupin, v morški vodi, kako nastajajo tropski viharji in zakaj oceani nikoli ne mirujejo. V nadaljevanju se knjižica dotakne še rastlinstva in živalstva ter globokomorskega življenja, nato pa sledi prehod na kopno (kako oceani oblikujejo obale, zakaj so nekatere obale ogrožene, kako jih ponekod varujejo, kako človek izrablja morja). Nazadnje so deležna pozornosti še prizadevanja številnih držav, da bi zmanjšale onesnaževanje morij in oceanov.

V vsaki knjižici na koncu vsakega vsebinskega sklopa srečamo »geografskega raziskovalca«, ponazorjenega z lupo nad zemljevidom, ki nas vabi k sodelovanju na zelo različne načine in z različnimi nalogami. Postavi nas v položaj vodnogospodarskih inženirjev, ki projektirajo velike rečne zajeze, spet drugič smo televizijski poročevalci, ki poročamo o poplavah, ali pa izvajalci preprostih poskusov, ki jih lahko opravimo kar doma. Nekatere naloge zahtevajo nekaj računanja, druge pogovor s prijatelji, tretje samo razmišljanje. Na koncu je v vsaki knjižici ob delu z zemljevidom potrebno uporabiti tudi svinčnik ter pojme, osvojene s pomočjo knjižice, vnesti na zemljevid in odgovoriti na vprašanja, s čimer lahko v grobem preverimo razumevanje osvojene snovi.

Zbirka je dobrodošlo dopolnilo pri učenju zemljepisa v osnovnih šolah, saj učenca spodbuja k odkrivanju in opazovanju naravnih procesov v lastnem okolju, obenem pa učenec spozna tudi svetovne ekološke značilnosti in probleme, zlasti ekološke, ki zadnje čase čedalje bolj krojijo usodo našega planeta.

NOVA KNJIGA O METODOLOGIJI TEMATSKE KARTOGRAFIJE Drago Kladnik

Pri založbi Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti je v kratkem času izšla že druga knjiga v zbirki Geografija Slovenije, ki jo izdaja geografski inštitut Antona Melika. Njen naslov je Metodologija tematske kartografije Nacionalnega atlasa Slovenije. Avtorica je inštitutska sodelavka mag. Jerneja Fridl. Zaradi pomanjkanja tovrstne strokovne literature je predstavljena knjiga ena od redkih slovenskih študij, ki znanstveno preučuje področje računalniške tematske kartografije.

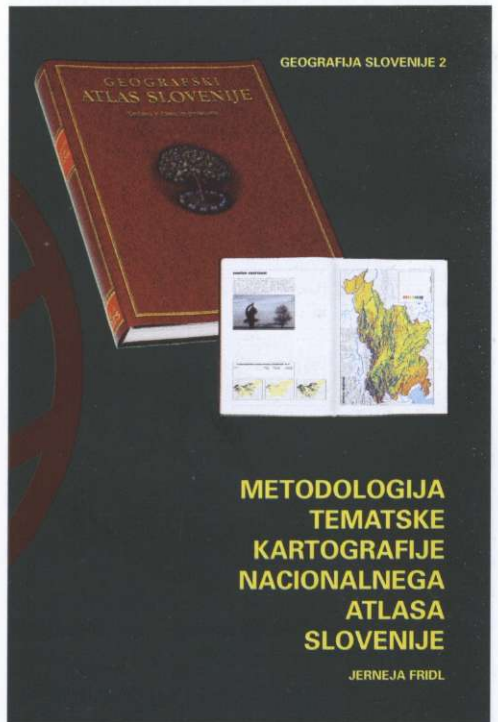
Knjiga je plod avtoričinega podiplomskega usposabljanja ter sodelovanja pri razvojnoraziskovalnem projektu Nacionalni atlas Slovenije, ki je v knjižni obliki pod naslovom Geografski atlas Slovenije ugledal luč sveta pred slabim letom dni. Pri snovanju projekta in njegovi izvedbi je bila članica vodstva, članica

uredniškega odbora, urednica zemljevidov in kartografina.

Za nacionalne atlase je značilno, da s pomočjo tematskih kart različnih znanstvenih disciplin predstavljajo temeljne značilnosti naravnih in družbenih razmer ter razvoja posameznega naroda oziroma države. Prvi nacionalni atlas so že leta 1899 izdali na Finskem. Po njegovem zgledu so jih pripravljali tudi v drugih bolj razvitih državah, kjer so spoznali, da so grafične ponazoritve prostorskih podatkov nepogrešljiv vir za prostorsko, gospodarsko-politično ali kakršnokoli drugo načrtovanje razvoja države. Pomembne so tudi kot učni pripomoček. Do leta 1966 se med evropskimi državami priprave nacionalnih atlasov niso lotile le še Irsko, Albanijo in nekdanja Jugoslavija.

Prva resnejša ideja o slovenskem nacionalnem atlasu se je porodila leta 1969, do dokončne realizacije pa so morala preteči še skoraj cela tri desetletja. Ker smo bili Slovenci med zadnjimi snovalci, smo se lahko oprli na množico dragocenih izkušenj, tudi iz sosednjih držav. Hkrati so se z razvojem računalništva pojavile povsem nove okoliščine, ki so omogočile mnogo cenejšo izdelavo te pomembne publikacije.

V pričujoči knjigi so predstavljena vsa pomembnejša teoretična in praktična kartografska spoznanja pri pripravi 190 tematskih kart za naš prvi nacionalni atlas. Opisane so vse stopnje delovnega procesa,

METODOLOGIJA TEMATSKE KARTOGRAFIJE NACIONALNEGA ATLASA SLOVENIJE

JERNEJA FRIDL

Uveljavljene pri računalniški izdelavi tematskih kart. Posebej je poudarjen pomen estetskega in harmoničnega oblikovanja zemljevidov, ki morajo pritegniti pozornost uporabnikov in jim omogočiti čim lažje dojetje in razumevanje najrazličnejših prostorskih informacij. Pri tem morajo biti nujno upoštevana splošno uveljavljena kartografska načela. Avtorica tudi skrbno analizira tipe v Geografskem atlasu Slovenije predstavljenih zemljevidov. V grobem jih razdeli na analitične, kompleksne in sintetične.

UČBENIK IN DELOVNI ZVEZEK: ŽIVIM V SLOVENIJI Neva Osterman

Tik pred začetkom šolskega leta 1999/2000 sta pri založbi Modrijan izšla nov učbenik in delovni zvezek za zemljepis v 8. razredu osnovne šole. Učbeniški komplet pod naslovom »Živim v Sloveniji« so napisali uveljavljeni avtorji Jurij Senegačnik, Borut Drobňak in Marta Otič. Uredil ga je Jurij Senegačnik, ki je tudi avtor večine poglavij. Recenzije so opravili mag. Vera Bevc Malajner, Karmen Cunder, Neva Osterman, dr. Mirko Pak in Zarko Tomšič. Posamezne vsebinske sklope so pregledali še nekateri najvidnejši strokovnjaki z Oddelka za geografijo Filozofske fakultete v Ljubljani.

Izid učbenika Živim v Sloveniji pomeni nekakšen vrh trilogije osnovnošolskih učbenikov za zemljepis ne samo v kronološkem, ampak tudi v vsebinskem in didaktičnem pogledu. Učbenik je zasnovan po podobnem konceptu kot Modrijanova učbenika Živim v Evropi in Sodobni svet. V uvodu se srečamo s ključem za uporabo učbenika. Vsak tematski sklop se začneja s celostransko barvno sliko in slikovnim napovednikom. Ob veznem besedilu se pojavljata še priljubljene rubrike »Ali veš?« in »Kdo želi vedeti več?«. Poglavje zaključuje seznam pojmov z razlago. Sledijo vprašanja, namenjena ponavljanju in utrjevanju. Zahtevnost posameznih vprašanj se stopnjuje, kar označuje barvna lestvica. Utrjevanju in ponavljanju je namenjen tudi slikovni miselni vzorec, ki zaključuje tematski sklop.

Pri predstavitvi velja izpostaviti tiste novosti in posebnosti, ki jih učbenik vnaša v našo šolsko geografijo. Obravnava Slovenije se ne začne več z obravnavo slovenskih pokrajin, temveč s splošno geografijo Slovenije. Tak vrstni red je veliko bolj logičen. Posamezne pojave in procese je smiselno najprej razložiti na nivoju Slovenije, nato pa jih lahko podrobneje apliciramo na posamezne slovenske naravogeografske enote. Šele ob prebiranju teh poglavij se zaveemo, koliko novih občegeografskih pojmov se prvič pojavi v 8. razredu pri geografiji Slovenije.

V učbeniku se seznanimo z najpomembnejšimi značilnostmi ozemeljske delitve, geološke sestave, relie-

fa, podnebja, rastlinstva, vodovja, prebivalstva in gospodarstva naše države. Nekateri pojmi (npr. ravnin, notranje in zunanje sile ipd.) doslej v osnovnošolskih učbenikih sploh še niso bili razloženi. Zelo jasna je razlaga delitve Slovenije na zgodovinske dežele (Gorenjska, Dolenjska itd.). Opozarja nas tudi na spornost uporabe te delitve v sedanjem času. Dobrodošla novost je posebno poglavje o varstvu okolja. Učbenik je zelo »ekološko obarvan«, saj se problematika varstva okolja vleče skozi splošni in regionalni del.

Največja odlika učbenika so zelo skrbno izbrani primeri, predvsem v regionalnem delu. Geografija Slovenije je doslej v primerjavi z geografijo Evrope ali sveta med učenci veljala za manj privlačno. Zanimivi primeri, predstavljeni na privlačen način, bodo zagotovo pripomogli k večji priljubljenosti geografije Slovenije v naših osnovnih šolah. Nenehno opozarjanje na edinstvenost in svojevrstnost naše dežele pripomore k oblikovanju državotvornega duha in domovinske zavesti. Bogastvo naše naravne in družbene raznolikosti vzbuja večje spoštovanje do lastne države pri učencih.

Učbenik daje celosten in aktualen prikaz geografije naše države, pri čemer učenca pazljivo vodi prek vseh novih pojmov, ki so nujni za razumevanje geografskih problemov Slovenije. Vrstni red osvajanja novih učnih ciljev je skrbno premišljen, zato ni nepotrebnega ponavljanja in preskakovanja vsebin. Učbenik je opremljen z zelo nazornimi zemljevidi, risbami in okrog 200 barvnimi fotografijami. Prelepi so številni letalski posnetki. Popolna novost v naši geografski literaturi so tudi nekateri blokdiagrami, ki prikazujejo prvine posameznih naravogeografskih enot.

Ob učbeniku je izšel tudi delovni zvezek z različno zahtevnimi vajami, ki so nivojsko diferencirane. Poleg nemihi kart je v njem veliko zabavnih geografskih iger, ki bodo razvedrile in popestrile šolske ure ali domače delo. Pri regionalnem delu se ob vsaki naravogeografski enoti srečamo z nemo karto, klimogrami, razgovori z domačini, križanko, potovanjem in analizo posamezne enote na blokdiagramu. Odlika delovnega zvezka je njegova jasnost in razumljivost. Rešitve posameznih nalog so nedvoumne. Učitelji lahko izbirajo med 82 vajami. Delovni zvezek, opremljen s čudovitimi barvnimi fotografijami, risbami, grafikoni in zemljevidi, je tako prvovrstno dopolnilo učbenika.

Prepričan sem, da bodo učenci in učitelji učbeniški komplet Živim v Sloveniji sprejeli z velikim navdušenjem.

GO 1999, št. 3

TEA LUKAN KLAVŽER

Dolina Radovna, nekatere njene naravne vrednote in objekti
kulturne dediščine

MIROSLAV HAVRLANT

Antropogeni relief kot devastacijski fenomen ostravskega
industrijskega okolja

KLAUS FRANTZ

Prešteti nepreštevno? Indijanci v statističnih dokumentih
Združenih držav Amerike

IGOR FABJAN

Dominikanska republika – Kolumbov najljubši otok

